

TEM-analyyseja • 84/2018

Kauppojen aukioloaikojen vapauttaminen ja pienyrittäjien asema kaup-pakeskuksissa

Jälkikäteisarvio lakimuutosten vaikutuksista

Erno Mähönen – Henrikki Oravainen

ISSN 1797-5271
ISBN 978-952-327-328-3

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Kauppojen aukioloaikojan vapauttaminen ja pienyrittäjien asema kauppakeskuksissa

Jälkikäteisarvio lakimuutosten vaikutuksista

Erno Mähönen – Henriikki Oravainen

Työ- ja elinkeinoministeriö
Ministry of Economic Affairs and Employment

Email: etunimi.sukunimi@tem.fi

Helsinki, huhtikuu 2018

Tiivistelmä:

Aukiolouudistuksella purettiin vähittäiskauppoja sekä parturi- ja kampaamoliikkeitä koskeva aukioloaikasääntely, jolloin elinkeinonharjoittaja voi vapaasti itse päättää, milloin hän pitää liikkeensä auki. Samalla parannettiin kuluttajien mahdollisuuksia asioida kaupan toimipisteissä heille itselleen sopivina aikoina. Kuluttajan asema onkin selkeästi vahvistunut uudistuksen myötä. Kaupan liiton teettämän kuluttajakyselyn mukaan noin puolet vastaajista koki vapaan aukiolon helpottaneen arkeaan.

Aukioloaikojen vapautuksen odotettiin kuitenkin näkyvän pienten kauppojen ja kioskien myynnin heikkenemisenä, koska ne olivat aiemmin hyötynneet pidemmistä aukioloista suhteessa suurempiin. Kaupan alan myynti on jossain määrin siirtynyt pienemmistä kaupoista suurempiin. Kioskeilla on ollut odotustenmukaista liikevaihdon laskua, mutta ne ovat suoriutuneet kohtalaisesti aukiolon vapauduttuakin.

Selvitys ei anna selkeää tukea oletukselle, että aukioloaikojen vapautus olisi merkittävästi lisännyt kaupan alan kokonaistyöllisyyttä. Aukioloaikojen vapauttaminen on voinut siirtää työllisyyttä vähittäiskaupan sisällä pienistä kauppaliikkeistä keskisuuriin ja suuriin. Tämä trendi oli kuitenkin voimassa jo ennen aukioloaikasääntelyn purkua.

Lakimuutoksen arvioidaan lisänneen ilt- ja viikonlopputyöskentelyä kaupan alalla, mutta toistaiseksi lähinnä miehillä. Myös tehtyjen ylityötuntien määrä kaupan alalla kasvoi merkittävästi vuoden 2016 jälkipuoliskolla. Muutos selittyy pääasiassa miesten tekemien ylityötuntien kasvulla.

Suomen Yrittäjien yhteistyössä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa keväällä 2017 tekemän jäsenkyselyn perusteella noin puolet kaikista vastaajista katsoo kilpailun kiristyneen vähittäiskaupan aukiolojen vapauttamisen vaikutuksesta. Huoltamo- ja kioskiyrittäjistä lähes kaikki vastaajat katsovat kilpailun kiristyneen ja vastaavasti päivittäistavara-kaupan osalta noin kaksi kolmasosaa. Edellisiin vastaajaryhmiin verrattuna parturi- ja kampaamoyrittäjistä selvästi pienempi osa näkee kilpailun kiristyneen ja kyselyn avovastausten perusteella näistä monet pitävät aukiolon vapautusta hyvänä.

Vaikuttaa siltä, että aukiolosääntelyn purkaminen on jossain määrin heikentänyt yrittäjien jaksamista ja kaventanut heidän vapaa-aikaansa. Erityisen tyytymättömiä viikoittaisen vapaa-aikansa määrän olivat ne yrittäjät, jotka olivat kilpailijoiden paineen takia päättäneet pidentää liikkeensä aukioloaikoja.

Palvelualojen ammattiliiton (PAM) jäsenkyselyiden perusteella vähittäiskaupan myyjät eivät merkittävässä määrin koe asiakasväkivallan kasvaneen, joskin osa kokee väkivallan uhan lisääntyneen. Fyysinen väkivalta tai välineellä uhkailu ei kuitenkaan näyttäisi merkittävästi yleistyneen. Luottamusmiehet sen sijaan kokevat vahvasti asiakasväkivallan uhan kasvaneen aukioloaikojen vapauttamisen myötä. Aukiolosääntelyn purkaminen on voinut jossain määrin vaikeuttaa kaupan alan työntekijöiden työn ja perhe-elämän yhteensovittamista.

Selvityksessä kuvatut arviot vastaavat vuoden 2017 alun tilannetta. On hyvin mahdollista, että osa muutoksista toteutuu vasta myöhemmin, kun markkinat sopeutuvat uuteen toimintamalliin.

Selvityksessä tutkittiin myös kauppakeskuksessa toimivan pienyrittäjän oikeuden toteutumista pitää liikkeensä suljettuna kerran viikossa valitsemanaan viikonpäivänä (B-osio). Kauppakeskuksissa toimivista pienyrittäjistä 82 prosenttia voi pitää liikkeensä suljettuna vähintään kerran viikossa. 76 prosenttia voi tämän lisäksi valita itse viikonpäivän, jolloin liike on suljettuna. Tulokset antavat näyttöä siitä, että lailla on ollut vaikutusta. Pienyrittäjät voivat selvästi useammin pitää liikkeensä suljettuna kuin yli 5 henkilön yritykset. Erityisen hankala tilanne on 6–9 henkilön yrityksillä, joista vain hieman alle puolet voi pitää liikkeensä suljettuna vähintään kerran viikossa.

Asiasanat: kauppa, aukioloajat, vähittäiskauppa, kauppakeskus, yrittäjät, lainsäädäntö, vaikutukset

Abstract

Opening hours of Finnish retail markets and barber shops were deregulated in 2015. After the reform, enterprisers have been able to set their opening hours freely. This also means that after the reform consumers have been able to organise their affairs at the times that suit them best. Consumers have, in fact, benefited clearly from the reform. According to a consumer survey conducted by Finnish Commerce Federation approximately half of the respondents felt that their everyday life is easier after extended opening hours.

The deregulation of opening hours was, however, expected to result in a decrease in the sales of small-scale retailers (i.e. kiosks and minimarkets), who had theretofore benefitted from opening hour exemptions. Retail sales have, in fact, to some extent shifted from small stores to big ones. Kiosk sales have decreased as expected but nevertheless kiosks have fared relatively well even after the reform.

The report does not find support for the premise that the deregulations of opening hours would have significantly increased total employment in retail trade. The deregulation reform might have shifted employment from small-scale retail into large-scale retail. This trend did, however, exist even before the reform took place.

The reform did increase working on night-time and weekends, but so far only among male employees. Also the amount of overtime working hours in retail trade surged during the later half of the year 2016. The change can mainly be explained by increased overtime working among men.

The Federation of Finnish Enterprises, in cooperation with the Ministry of Economic Affairs and Employment, conducted a member survey in 2017. According to the survey around half of the entrepreneurs in retail and barbershops find that the opening hours deregulation has increased competition. Almost all of the kiosk and fuel depot entrepreneurs found the competition more intense, and correspondently two thirds of grocery store enterprisers. Compared to those, barbershop entrepreneurs less often see competition increased, and many of them find the reform a good thing.

It appears that the opening hours deregulation did to some extent deteriorate the well-being of entrepreneurs and shorten their spare time. Especially unsatisfied with their weekly spare time are those entrepreneurs who had decided to lengthen their opening hours because of external competition.

According to Service Union United PAMs member surveys, retail trade salespeople do not experience that consumer violence had significantly increased, albeit some feel the threat of violence has become more common. Physical violence or weapon threats does not appear to be substantially increased. Shop stewards, however, strongly experience the threat of violence has increased due to the opening hours deregulation. The reform might have to some extent made work-life balancing more difficult for commerce employees.

The assessment is based on the situation in the beginning of 2017. It is possible that the full effects of opening hours deregulation will be actualised later.

The report additionally investigated the fulfilment of the right of small-scale shopkeepers in shopping centres to keep their shop closed at least once a week on a day chosen by them (Part B). It turned out that 82 per cent of small-scale shopkeepers in shopping centres are able to keep their shop closed once a week. 76 per cent can, in addition to keeping their shop closed, decide the day by themselves. The evidence indicates that legislation in this matter has had an effect. Small-scale shopkeepers can, significantly more often than owners of shops with more than 5 staff members, keep their shop closed. The situation of shops with 6-9 staff members is, however, especially difficult as less than half of those can keep the shop closed at least once a week.

Key words: retail trade, opening hours, commerce, shopping centre, entrepreneurs, legislation, impacts

SISÄLTÖ

Tiivistelmä:	3
Abstract	4
Selvityksen tausta	6
A-OSIO: KAUPPOJEN AUKILOSÄÄNTELYN PURKAMINEN	6
1. Taustakirjallisuus kauppojen aukiolosääntelyn purkamisen vaikutuksista	7
2. Yleinen markkinatilanne ja vaikutukset kilpailuun	8
Lähde: Päivittäistavara-kauppa ry, perustuen Nielsenin myymälärekisteriin. * lähde PTY	9
3. Vaikutukset työllisyyteen, työtunteihin ja työllisyyden rakenteeseen	13
4. Vaikutukset palkansaajan asemaan sekä perhe-elämään	18
5. Vaikutukset yrittäjien asemaan	19
6. Vaikutukset kuluttajan asemaan	22
B-OSIO: KAUPPAKESKUKSESSA TOIMIVAN PIENYRITTÄJÄN OIKEUS VIIKOITTAISEEN VAPAAPÄIVÄÄN	22
Johtopäätökset	24
LÄHTEET	25
TEM-analyyseja -verkkajulkaisusarjassa aiemmin ilmestynyt	27

SELVITYKSEN TAUSTA

Eduskunta hyväksyi 15.12.2015 lain vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista annetun lain kumoamisesta (1618/2015) sekä lain sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain muuttamisesta (1619/2015). Näillä muutoksilla kumottiin vähittäiskauppoja sekä parturi- ja kampaamoliikkeitä koskeva aukiolosääntely, mutta säilytettiin kauppakeskuksessa toimivan pienyrittäjän oikeus pitää liikkeensä suljettuna vähintään yhtenä valitsemanaan viikonpäivänä viikossa. Tätä oikeutta oli aiemmin vahvistettu lailla vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista annetun lain 4 §:n muuttamisesta (333/2014).

Eduskunnan talousvaliokunta velvoitti mietinnössään 15/2015 työ- ja elinkeinoministeriötä seuraamaan vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioloaikasääntelyn kumoamisen vaikutuksia. Lisäksi valiokunta velvoitti mietinnössä 1/2014 ministeriötä laatimaan selvityksen kauppakeskuksessa toimivien pienyrittäjien mahdollisuuksista pitää liikkeensä suljettuna yhtenä päivänä viikossa.

Työ- ja elinkeinoministeriö toimitti nämä selvitykset eduskunnan talousvaliokunnalle kesäkuussa 2017. Tämä analyysi perustuu olennaisilta osin talousvaliokunnalle luovutettuun selvitykseen. Analyysissä käydään läpi kauppojen aukiolosääntelyn purkamisen vaikutuksia sekä kauppakeskuksessa toimivan pienyrittäjän asemaa koskevan selvityksen toteutustapa sekä tulokset.

Selvityksessä on pyritty tarkastelemaan monipuolisesti kauppojen aukioloaikojen vapautuksen vaikutuksia työllisyyteen, kilpailuun, kuluttajien asemaan, palkansaajien asemaan, yrittäjien asemaan, sukupuolten väliseen tasa-arvoon, sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen. Lisäksi on pyritty arvioimaan, kuinka hyvin lailla on kyetty turvaamaan kauppakeskuksessa toimivan pienyrittäjän oikeus pitää liikkeensä suljettuna kerran viikossa valitsemanaan viikonpäivänä.

Selvityksessä on hyödynnetty sekä tilasto- että kyselyaineistoja. Työllisyyttä koskevat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen työvoimatutkimukseen. Kilpailua koskeva aineisto perustuu Suomen Asiakastieto Oy:n tietoihin, Tilastokeskuksen tilastoihin, Päivittäistavarakauppa ry:n tilastoihin sekä joidenkin toimialan yritysten tilinpäätöstietoihin ja markkinaselvityksiin. Yrittäjien kokemuksia on selvitetty Suomen Yrittäjien jäsenkyselyllä, jonka suunnitteluun työ- ja elinkeinoministeriö on osallistunut, ja jonka raaka-aineistoa on analysoitu ministeriössä. Tämän lisäksi on hyödynnetty Palvelualojen ammattiliiton ja Kaupan liiton toteuttamia kyselyjä palkansaajien ja kuluttajien osalta.

Tätä selvitystä varten suunniteltuun Suomen Yrittäjien kyselyyn vastasi 850 kaupan alan yrittäjää toukokuussa 2017. Vastaajat jakautuivat päätoimialansa mukaan seuraavasti: päivittäistavarakauppa: 81; kioski: 10; huoltamo: 41; erikoiskauppa: 608 ja parturi tai kampaamo: 110. Vastaajista 185 hoitaa liikettään kauppakeskuksessa.

A-OSIO: KAUPPOJEN AUKILOSÄÄNTELYN PURKAMINEN

Vähittäiskauppojen sekä parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioloaikoja koskevat rajoitukset poistuivat vuoden 2016 alusta. Muutos vaikutti erityisesti yli 400 m² kokoisiin päivittäistavarakauppoihin sekä muihin vähittäiskauppoihin, joiden aukiolo oli aiemmin rajattua ilta- ja yöaikaan, sekä juhlapyhinä. Alle 400 m² päivittäistavarakauppojen osalta aukiolo vapautui juhlapyhinä.

Selvityksessä on hyödynnetty tilastoaineistoa noin vuoden ajalta aukioloaikojen vapauttamisen jälkeen. Vuosi on aikana melko lyhyt ja voi siis olla, etteivät kaikki vaikutukset ole vielä täysin realisoituneet. Markkinoiden rakennemuutosten ja kilpailutilanteen syvempi arviointi vaatisi myöhempää ja laajempaa tiedonkeruuta, jotta trendien suunnista voisi tehdä luotettavampia päätelmiä. Tältä osin on todettava, että selvityksessä kuvatut arviot vastaavat vuoden 2017 alun tilannetta. On hyvin mahdollista, että osa muutoksista toteutuu vasta myöhemmin, kun markkinat sopeutuvat uuteen toimintamalliin.

1. Taustakirjallisuus kauppojen aukiolosäätelyn purkamisen vaikutuksista

Vähittäiskaupan aukiolosäätelyn purkamisen vaikutuksia on tutkittu lukuisissa kansainvälisissä tutkimusartikkeleissa erityisesti taloustieteessä. Nämä tutkimukset antavat viitteitä siitä, millaisia vaikutuksia kauppojen aukiolosäätelyn purkamisella voisi Suomen kontekstissa ilmetä. Tähän kappaleeseen on koottu eräitä näistä artikkeleista, ja niiden keskeisiä tuloksia. Jäljemmissä kappaleissa on taas selostettu empiirisiä havaintoja Suomen osalta.

Teoreettiset taloustieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa esitetyt perustelut vähittäiskaupan aukiolosäätelylle liittyvät ajatukseen, että vapailla markkinoilla määräytyvät aukioloajat olisivat tavalla tai toisella liian pitkiä ollakseen edullisia koko yhteiskunnan kannalta. Osa syistä on kilpailupoliittisia. Osa taas liittyy muuhun yhteiskunnalliseen etuun, kuten esimerkiksi yhteisestä vapaa-ajasta saatavaan nautintoon. Kilpailupoliittiset syyt taas tyypillisesti liittyvät vähittäiskaupan markkinoiden epätäydellisyyksien korjaamiseen. Sellaisia voivat olla esimerkiksi vapaan kilpailun aiheuttama kustannusten kasvu niissä oloissa, joissa asiointi on toisina aikoina kalliimpaa kuin toisina, mutta vapaa kilpailu pakottaa yritykset pitämään liikkeensä auki myös näinä epäedullisina aikoina. Lisäksi teoriakirjallisuudessa on esitetty, että aukiolosäätelyn yhtenä syynä voi olla myös poliittinen halu suosia pienyrityksiä. Näitä teoreettisia näkemyksiä on esitelty muun muassa Wenzelin (2010) ja Shy & Stenbackan (2008) artikkeleissa.

Tässä käsitellyissä tutkimuksissa on analysoitu aukiolosäätelyn purkamisen vaikutuksia erityisesti hintoihin ja työllisyyteen. Käsitellyt artikkelit keskittyvät erityisesti aukiolosäätelyn kilpailupoliittisten perusteiden tarkasteluun. Osa käsitellyistä artikkeleista on teoreettisia, osa empiirisiä. Osa artikkeleista päättyy johtopäätökseen, että aukiolosäätelyn purkaminen parantaa työllisyyttä, ja osa siihen että työllisyys säilyy ennallaan. Hintojen suhteen eri tutkimukset ovat päätyneet hyvin eri johtopäätöksiin: osa arvioi aukiolosäätelyn johtavan hintojen nousuun, osa hintojen laskuun ja osa hintojen säilyvän ennallaan. Mikään käsitellyistä tutkimusartikkeleista ei kuitenkaan selkeästi puolla aukiolosäätelyn säilyttämistä, kun taas osa näkee sen purkamisen tuovan selviä hyötyjä. On kuitenkin huomattava, ettei näissä tutkimuksissa ole arvioitu sääntelyn vaikutuksia työntekijöiden arkeen.

Wenzel (2010) esittää teoreettisen mallin avulla, että aukiolosäätely voimistaa entisestään markkinahäiriötä vähittäiskaupan aukioloaikojen kohdalla, ja johtaa täten yhteiskunnan kokonaisedun kannalta liian lyhyisiin aukioloaikoihin. Hänen mukaansa vapaa kilpailu aukioloajoista ei siis johda kilpailupoliittisista syistä liian pitkiin aukioloaikoihin. Teoreettisen mallin mukaan lyhyellä aikavälillä hinnat pysyvät entisellään, mutta pitkällä aikavälillä ne kasvavat vähittäiskaupan keskittymisen myötä. Vaikutus työllisyyteen arvioidaan kuitenkin positiiviseksi.

Edellistä vastaavaan teoreettiseen näkemyksen esittävät myös Shy ja Stenbacka (2008). Heidän mukaansa vapaa kilpailu ei johda aukioloaikoihin, jotka olisivat pidemmät kuin on sosiaalisesti optimaalisia. Täten heidän teoreettinen mallinsa ei tue aukiolosäätelyn säilyttämistä.

Loput käsitellyistä tutkimuksista ovat empiirisiä. Danchev & Genakos (2015) päätyvät 30 Euroopan maata vuosina 1993–2013 käsittävällä aineistolla tulokseen, että aukiolosäätelyn purkaminen parantaa työllisyyttä ja lisää vähittäiskaupan kustannuksia, muttei kuitenkaan nosta hintoja.

Paul (2015) arvioi saksalaisen pitkittäisaineiston perusteella, että aukiolosäätelyn purkaminen lisää työllisyyttä osa-aikatyön lisääntymisen kautta. Tutkimuksen mukaan sääntelymuutos myös lisää alityölisten osuutta työllisistä.

Reddy (2012) arvioi niinikään saksalaisen aineiston perusteella, että Saksassa vuosina 2006 ja 2007 toteutetut aukiolosäätelyn vapautukset ovat johtaneet hintojen laskuun. Reddy esittää, että aukiolosäätely aiheuttaa merkittäviä kansantaloudellisia kustannuksia.

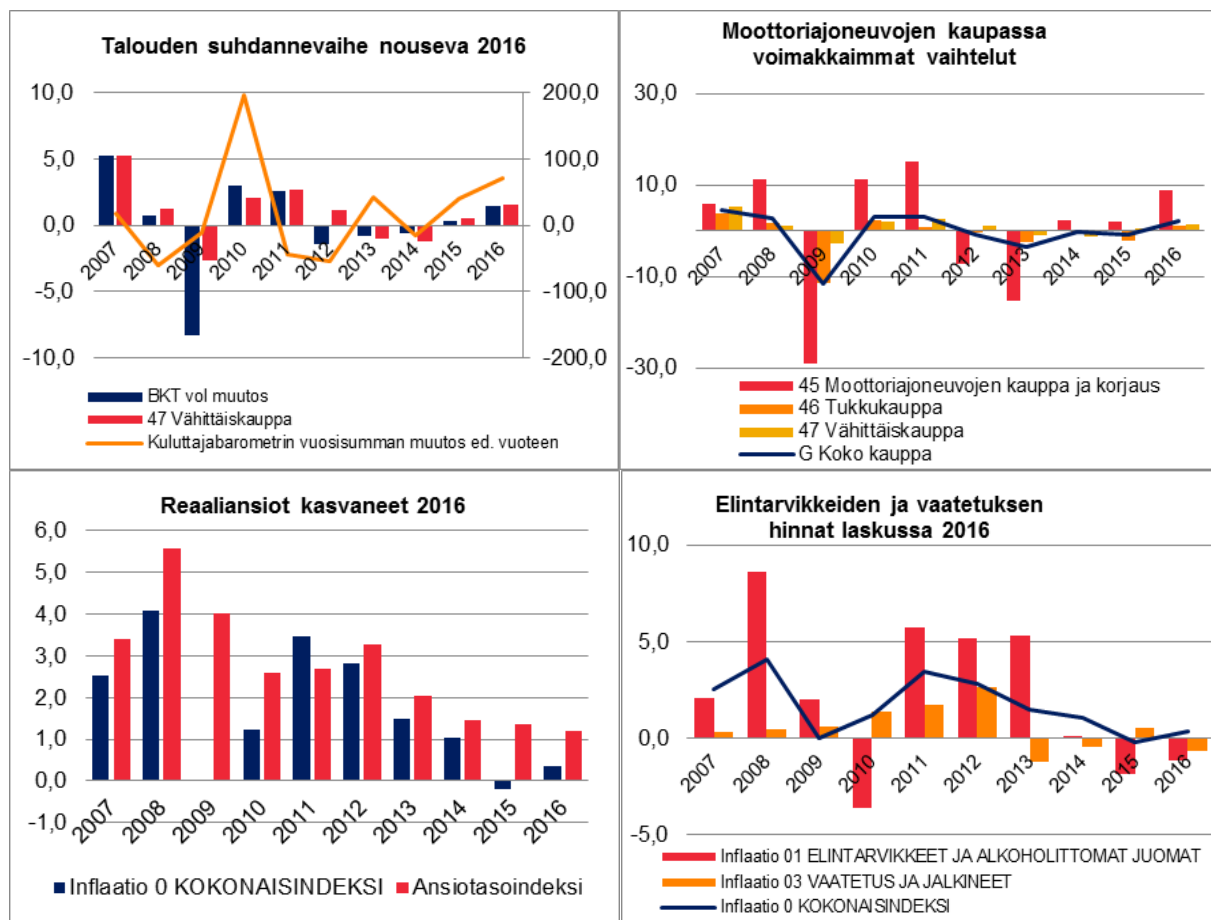
Tanquay (1995) arvioi Quebecissä vuonna 1990 toteutun aukiolosäätelyn purkamisen nostaneen hintoja suurissa vähittäiskaupoissa. Tanquayn johtopäätös on, että laajemmat aukioloajat heijastuvat korkeampiin hintoihin, ja kuluttajat joutuvat näin maksamaan valinnanvapauden lisääntymisestä.

Aihetta käsittelevät tutkimukset eivät siis ole yksimielisiä siitä, millainen vaikutus aukiolosäätelyn purkamisella on hintatasoon. Tämä on myös kysymys, jota ei tässä selvityksessä käsitellä. Sen sijaan vaikutusta työllisyyteen pyritään arvioimaan, kuten myös vaikutuksia yleiseen markkinatilanteeseen, sekä palkansaajien, yrittäjien ja kuluttajien asemaan.

2. Yleinen markkinatilanne ja vaikutukset kilpailuun

Jäljempänä on tarkasteltu yleistä suhdannetilannetta kaupan ja erityisesti päivittäistavarakaupan markkinaosuuksien, Suomen Yrittäjien kyselytutkimuksen sekä Asiakastiedon tietokannasta kerättyjen toimialoittaisten tunnuslukujen valossa. On huomioitava, että tarkastelujakso on kuitenkin lyhyt ja aukiolovapautuksen kaikki vaikutukset eivät välttämättä ole vielä näkyvissä. Lisäksi tämän selvityksen tiedonkeruuvaiheessa ei ole vielä ollut saatavilla kaikkia oleellisia tietoja vuodelta 2016. Tässä yhteydessä ei myöskään resurssisysteistä ole ollut mahdollisuutta kerätä yksityiskohtaisempaa dataa ja tehdä syvempää ekonometristä analyysia, jolla voitaisiin tutkia aukiolovapautuksen vaikutusta eristettynä muista markkinoihin vaikuttavista tekijöistä. Alla olevat tiedot kuitenkin kuvaavat kaupan alan kehityksestä ennen ja jälkeen aukiolon vapautuksen, ja joltain osin voidaan tehdä päätelmiä aukiolovapautuksen vaikutuksista markkinoiden rakenteeseen ja kilpailuun.

Kuva 1. Suhdanteiden, ansiotason ja hintojen kehitys 2007–2016.

Lähde: Tilastokeskus

Kaupan ala on herkkä suhdannevaihteluille. Vahvimmin suhdannevaihtelut näkyvät moottoriajoneuvojen kaupassa ja korjauksessa, mutta suhdannevaihtelut ovat merkittäviä myös muussa vähittäiskaupassa. Siten vuonna 2016 tapahtuneen kaupan aukiolojen vapautuksen vaikutuksia arvioitaessa on kiinnitettävä ensin huomiota talouden suhdannevaiheeseen. Suhdannetilanne on ollut kaupan alalle suotuisa vuosina 2015 ja 2016. BKT:n ja kaupan volyymit ovat olleet nousussa ja kuluttajien luottamus talouteen on vahvistunut. Palkansaajien reaali-ansiot ovat kasvaneet viisi peräkkäistä vuotta 2012–

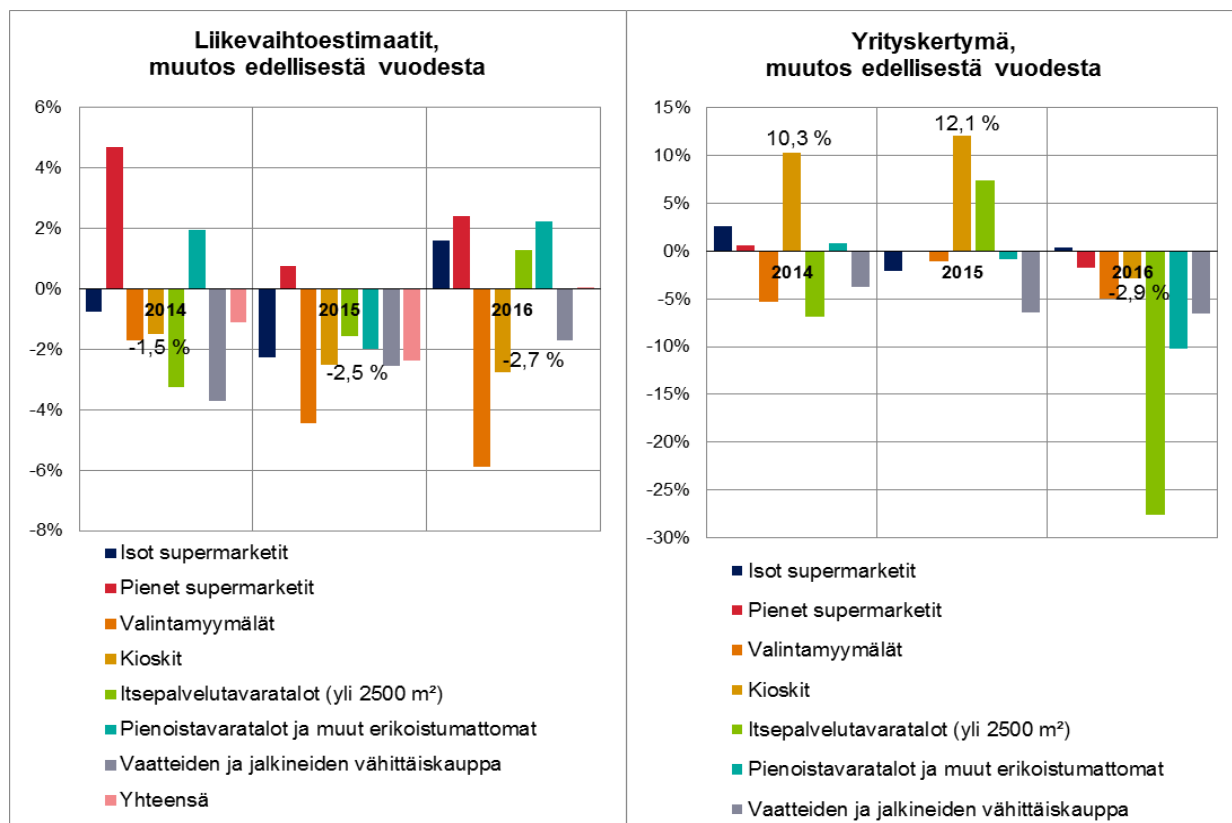
2016. Elintarvikkeiden sekä vaatetuksen ja jalkineiden hinnat ovat puolestaan olleet laskussa, mikä on osaltaan vahvistanut kuluttajien ostovoimaa vähittäiskaupassa.

Markkinoiden rakennetta ja kilpailutilannetta arvioitaessa on yleisen suhdannevaihtelun lisäksi erityisesti viime vuoden osalta kiinnitettävä huomiota päivittäistavarakaupan markkinarakenteen muutokseen, kun Kesko Oyj:n tytäryhtiö Ruokakesko Oy osti Suomen Lähikauppa Oy:n koko osakekannan ja aloitti Siwojen ja Valintatalojen integroinnin K-market ketjuun. K-ryhmän markkinaosuus kasvoi siten merkittävästi verrattuna aiempaan kehitykseen. Toisaalta myös S-ryhmä kasvatti osuuttaan reilun yhden prosenttiyksikön verran vuonna 2016. Siten päivittäistavaramarkkinat ovat aiempaa keskittyneemmät. Lisäksi Anttila Oy:n konkurssi aiheutti oman erityisvaikutuksensa kaupan alan markkinoihin vuonna 2016.

Päivittäistavarakaupan markkinaosuudet			
Ryhmä	2014	2015	2016
S-ryhmä	45,7 %	45,9 %	47,2 %
K-ryhmä	33,1 %	32,7 %	36,2 %
Lidl Suomi Ky*	9,2 %	9,0 %	9,3 %
Suomen Lähikauppa Oy	6,8 %	6,4 %	1,5 %
Tokmanni-konserni*	1,4 %	1,4 %	1,7 %
Stockmann*	1,2 %	1,1 %	1,0 %
M-ketju*	0,7 %	0,6 %	0,6 %
Minimani*	0,6 %	0,6 %	0,6 %
Muut yksityiset*	1,3 %	2,3 %	1,9 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Lähde: Päivittäistavarakauppa ry, perustuen Nielsenin myymälärekisteriin. * lähde PTY

Kuva 2. Erityyppisten ja erikokoisten kauppojen liikevaihtoestimaattien ja yrityskertymän muutokset vuosina 2014–2016. Kioskien osalta pistearvot näkyvissä.

Lähde: Tilastokeskus.

Aukioloaikojen vapautuksen odotettiin näkyvän pienten kauppojen ja kioskien myynnin heikkenemisenä, koska ne olivat aiemmin hyötynneet pidemmistä aukioloista. Tilastokeskuksen liikevaihtoestimaattien ja yrityskertymätietojen perusteella voidaan kioskien ja valintamyymälöiden osalta nähdä laskua vuonna

2016, kun suuremmat kaupat ovat samaan aikaan kasvaneet liikevaihdon osalta. Myös vaatteiden ja jalkineiden vähittäiskauppa on vuonna 2016 ollut laskussa liikevaihtoestimaateilla ja yrityskertymällä mitattuna.

Myynnin siirtyminen pienemmistä suurempiin voidaan nähdä myös Päivittäistavarakauppa ry:n (PTY) julkaisemista tilastoista. Päivittäistavarakaupassa supermarkettien määrä on kasvanut, kun muiden myymälätyyppien määrä on vähentynyt. Tavaratalojen vähenemistä selittää Anttilan konkurssi vuonna 2016. Lisäksi edellä mainitun Keskon ja Lähikaupan välisen yritysjärjestelyn rakennemuutoksilla on voinut olla vaikutusta valintatalojen kehitykseen. Aukiolon vapautuksella on kuitenkin ilmeisesti ollut osaltaan vaikutusta kaupan siirtymiseen pienemmistä suurempiin. Kilpailu- ja kuluttajaviraston päätöksessä Keskon ja Lähikaupan yhdistymisestä on aukiolon vapautumisen arvioitu poistaneen pieniltä kaupoilta olennaisen kilpailuedun. Suomen yrittäjien jäsenkyselyn avoimien vastausten perusteella viidennes vastaajista katsoi aukiolon vapautuksen suosivan suurempia yksiköitä.

PTY:n tietojen mukaan R-kioskien määrä on vähentynyt viime vuonna. Kioskien osalta on huomattava, että edellä esitettyjen Tilastokeskuksen tietojen mukaan kioskien määrä on kasvanut kahtena peräkkäisenä vuonna ennen vuotta 2016, ja niitä on edelleen enemmän kuin kaksi vuotta sitten. Myös PTY:n tietojen mukaan R-kioskien määrä kasvoi vielä vuonna 2015, mutta väheni vuonna 2016. Osa vähene- misestä voi olla sopeutumista aiempien vuosien määrän kasvuun.

R-kioskit omistava Reitan Convenience raportoi vuoden 2016 vuosikertomuksessaan, että aukiolova- pautus on vähentänyt sen liikevaihtoa pyhien osalta, mutta arkipäivien osalta on ollut positiivista kehi- tystä. R-kioskien vertailukelpoinen liikevaihto laski 3,6 prosenttia edellisestä vuodesta. Reitan pitää tuloskehitystä Suomessa kuitenkin hyvänä. Odotusten mukaista liikevaihdon laskua on siis tapahtunut, mutta kioskit vaikuttavat suoriutuvan kohtalaisesti aukiolon vapauduttuakin.

Taulukko 1. Myymälöiden lukumäärä myymälätyypin mukaan

Myymälätyyppi						Muutos ed. v. (kpl)				Muutos yhteensä		
	1.1.	1.1.	1.1.	1.1.	1.1.	1.1.	1.1.	1.1.	1.1.	1.1.2013- 1.1.2017		
	2017	2016	2015	2014	2013	2017	2016	2015	2014	#	kpl	%
Hypermarketit	149	150	150	149	149	-1	0	1	0	0	0,0 %	
Tavaratalot	88	112	115	121	116	-24	-3	-6	5	-28	-24,1 %	
Supermarketit, isot	645	633	621	612	604	12	12	9	8	41	6,8 %	
Supermarketit, pienet	405	394	402	419	430	11	-8	-17	-11	-25	-5,8 %	
Valintamyymälät, isot	1009	1043	1065	1053	1055	-34	-22	12	-2	-46	-4,4 %	
Valintamyymälät, pienet	349	370	394	409	431	-21	-24	-15	-22	-82	-19,0 %	
Pienmyymälät	357	388	410	408	407	-31	-22	2	1	-50	-12,3 %	
Erikoismyymälät	847	880	910	861	757	-33	-30	49	104	90	11,9 %	
Kauppahallit / suora- myyntihallit	30	34	34	34	32	-4	0	0	2	-2	-6,3 %	
Yhteensä	3879	4004	4101	4066	3981	-125	-97	35	85	-102	-2,6 %	
R-kioskit (kpl, 31.12.)	599	614	627	642	653	-15	-13	-15	-11	-54	-8,3 %	
R-kioskit (PT-myynti, meur, 31.12.)	285	299	295	296	290	-14	4	-1	6	-5	-1,7 %	

Lähde: Nielsen Myymälärekisteri ja PTY. Päivittäistavarakauppa ry:n julkaisut Päivittäistavarakauppa 2017, 2016, 2015, 2014 ja 2013.¹

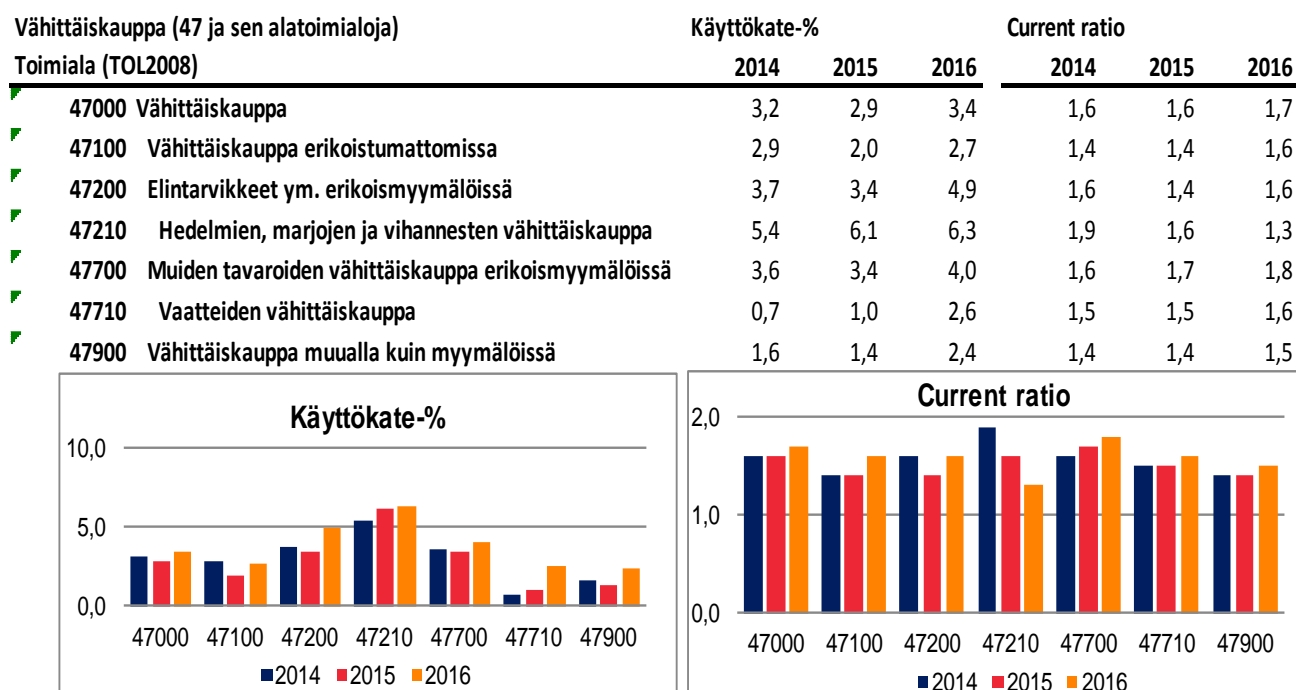
¹ Hypermarketit: City market, Prisma ja Minimani; Tavaratalot: $\geq 1\,000\text{ m}^2$ (PT alle 2/3); Supermarketit, isot: $\geq 1\,000\text{ m}^2$ (PT yli 2/3); Supermarketit, pienet: $400\text{--}999\text{ m}^2$; Valintamyymälät, isot: $200\text{--}399\text{ m}^2$; Valintamyymälät, pienet: $100\text{--}199\text{ m}^2$; Pienmyymälät: $< 100\text{ m}^2$.

Suomen kaupat kilpailevat paitsi toistensa lähialueella sijaitsevien kauppojen kanssa, niin myös verkko-kaupan kanssa. Aukioloaikojen vapauttamisen yhtenä perusteena oli se, että kauppojen tulee pystyä vastaamaan verkkokaupan ympärivuorokautiseen aukioloon. Tullilla tai Tilastokeskuksella ei ole tarkkoja tilastoja yksityishenkilöiden internetin kautta ostettujen ja tilattujen tuotteiden volyymeista, vaan yksityishenkilöiden verkkokaupan arvo estimoidaan kansantalouden tilinpidon laskelmissa. Vuonna 2015 tämä oli noin kuusi miljardia euroa, josta ulkomaisen osuus oli noin 35 prosenttia.

Tilastokeskus tekee vuosittain loppuvuodesta kyselytutkimuksen suomalaisten internetin käytöstä. Sen yhteydessä kysytään myös, onko vastaaja tehnyt ostoksia tai tilauksia verkon kautta viimeisen kolmen kuukauden aikana. Myöntävästi vastanneiden osuus kaikista vastaajista on ollut 44 prosenttia vuonna 2016, 45 prosenttia vuonna 2015 ja 48 prosenttia vuonna 2014. Tämän perusteella voitaisiin todeta, että yksityishenkilöiden verkko-ostokset olisivat vähentyneet vuonna 2016 edellisestä vuodesta, mutta muutos on ollut vastaava myös edellisenä vuotena. Siten ei voida tehdä päätelmää, että muutos vuonna 2016, aukiolon vapauduttua, olisi ollut poikkeava aiempaan verrattuna.

Toisaalta ruotsalaisen Postnord logistiikkayhtiön tekemän vuosittaisen selvityksen mukaan suomalaisten kuluttajien verkkokaupan arvo olisi kuitenkin kasvanut merkittävästi vuonna 2016. Katsausten mukaan suomalaiset tekivät ostoksia verkosta 3,2 miljardilla eurolla vuonna 2016, 2,6 miljardilla eurolla vuonna 2015 ja 2,4 miljardilla eurolla vuonna 2014. Suomen Yrittäjät ry:n jäsenilleen keväällä 2017 yhteistyössä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa tekemän kyselytutkimuksen perusteella internet-kaupan lisääntymisellä on ollut vaikutusta yrittäjien tekemiin aukiolomuutoksiin. Toisaalta tämän on ilmaissut aukiolon muutossyyksi vain kuusi prosenttia sellaisista vastaajista, jotka ovat muuttaneet aukioloaikojaan 1.1.2016 jälkeen.

Kuva 3. Vähittäiskaupan (TOL47) ja sen alatoimialojen kannattavuus ja maksuvalmius vuosina 2014–2016.

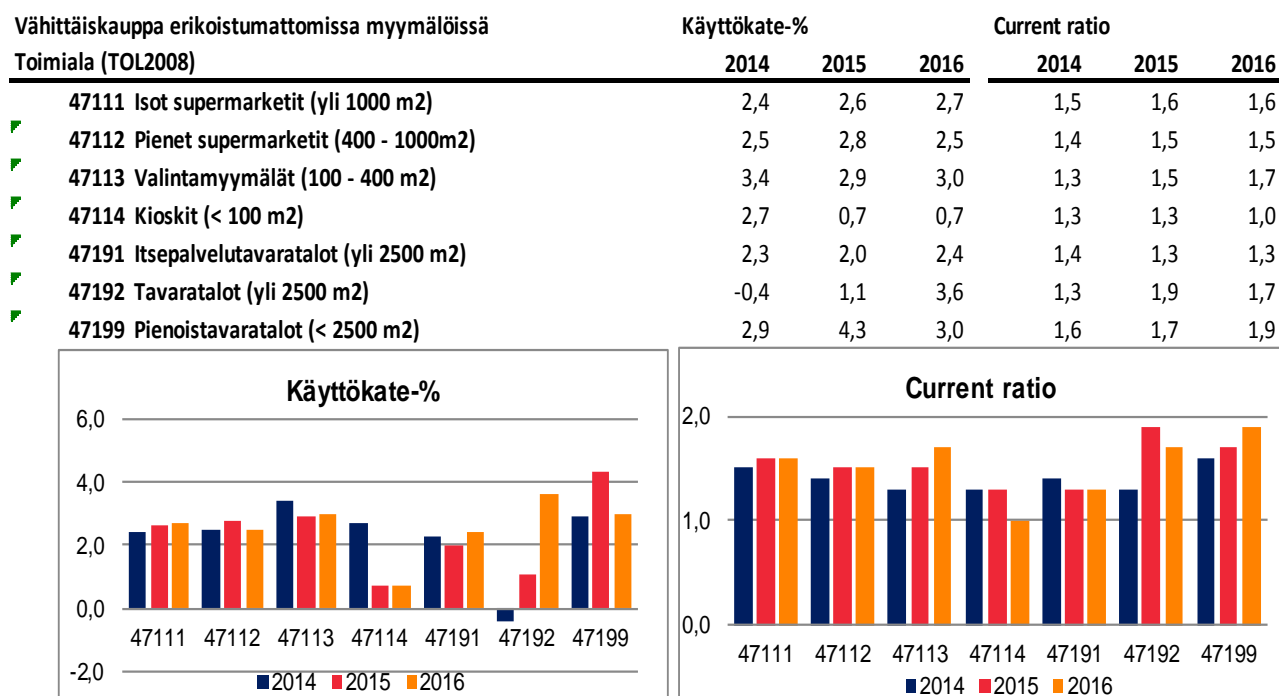
Lähde: Asiakastieto Oy

Vähittäiskaupan kannattavuutta ja maksuvalmiutta kuvaavien tunnuslukujen perusteella ei ole nähtävissä merkittävää muutosta vuodesta 2015 vuoteen 2016. Yleisesti ottaen vuosi 2016 on ollut vähän edellistä vuotta parempi kaupan alalle. Tähän ovat voineet vaikuttaa edellä kuvatut yleinen talouden nousu ja kaupan alan keskittyminen. On kuitenkin huomioitava, että tämän selvityksen tiedonkeruun vaiheessa huhti-toukokuussa 2017 kaikki alan yritykset eivät vielä olleet toimittaneet edellisen vuoden tilinpäätöstään ja Asiakastiedolla, jolta tiedot on kerätty, ei ole ollut saatavilla kaikkien yritysten tilinpäätöstietoja. Esimerkiksi koko vähittäiskaupan alalla vuosien 2014 ja 2015 osalta Asiakastiedolla on ollut käytössään yli 11 000 yrityksen tilinpäätös, kun tiedonkeruuvaiheessa näitä oli noin 8500 vuodelta 2016.

Luonnollisesti alalle tulee uusia yrityksiä ja osa poistuu markkinoilta, mutta näin merkittävä ero yritysten lukumäärässä johtunee ennen kaikkea siitä, ettei tietoja ole ollut saatavilla. Tässä esitetyt tiedot antavat yleistä kuvaa kaupan alan tilanteesta, mutta edellä esitettyjen tekijöiden vuoksi ei ole mahdollista tehdä (ainakaan vahvoja) päätelmiä aukiolovapautuksen vaikutuksista yritysten taloudelliseen asemaan ja kilpailutilanteeseen.

Kuten edellä on todettu, kioskien odotettiin kärsivän aukiolon vapautuksesta. Yllä esitettyjen tietojen perusteella kioskitoimialan käyttökate on pysynyt edellisvuoden tasolla ja maksuvalmiutta kuvaava current ratio -tunnusluku on laskenut hieman. Jälkimmäisen tunnusluvun yli yhden ylittävää arvoa pidetään hyvänä. Tarkastelussa on kuitenkin otettava huomioon erityisesti edellä mainittu ongelma vuoden 2016 tietojen saatavuudesta tämän selvityksen tiedonkeruuvaiheen ajankohtana. Vuoden 2016 osalta Asiakastiedolla on ollut käytössään vain 125 kioskiyrityksen tiedot, kun vuoden 2014 osalta on ollut 445 ja vuoden 2015 osalta vastaavasti 536. Vuoden 2016 yritysjoukkoa ei siten voida pitää vertailukelpoisena edellisten vuosien yritysjoukkoihin nähden. Sen sijaan vuosien 2014 ja 2015 tiedot ovat lähtökohtaisesti vertailukelpoisia. Tältä osin on huomattava, että käyttökate- ja current ratio -tasolla kioskien kannattavuus on alentunut jo vuonna 2015, jolloin aukioloa ei vielä ollut vapautettu.

Kuva 4. Erikokoisten kauppojen ja kioskien kannattavuus ja maksuvalmius vuosina 2014–2016.

Lähde: Asiakastieto Oy.

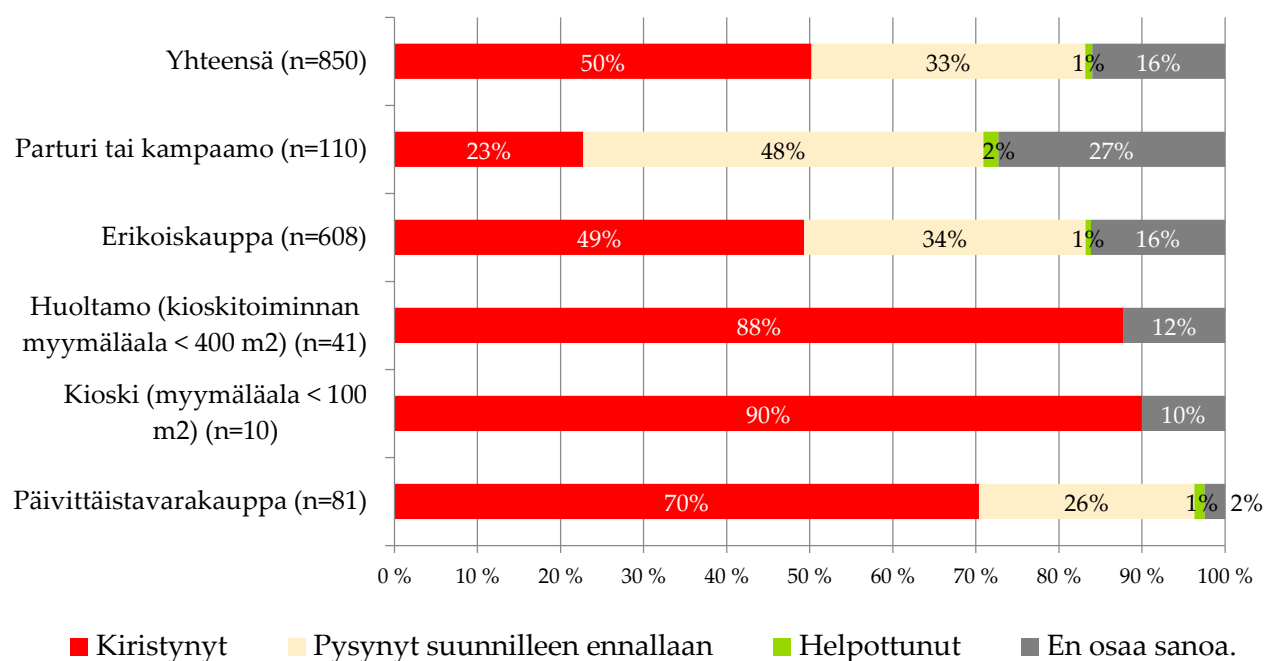
Edellä esitettyjen tilastotietojen ja taloudellisten tunnuslukujen kehitys on yleisesti tarkasteltuna ollut tasaista ja näiden perusteella ei ole nähtävissä kilpailun merkittävää kiristymistä tai että yritysten taloudellinen tilanne olisi johdonmukaisesti heikentynyt kaupan aukiolon vapautuksen jälkeen. Edellä esitetyt luvut kuvaavat koko toimialaa ja luonnollisesti kilpailutilanteessa voi olla esimerkiksi alueellisia eroja tai yksittäistapauksissa tilanne voi poiketa keskimääräisestä.

Suomen Yrittäjien jäsenilleen keväällä 2017 tekemän kyselytutkimuksen perusteella kilpailun koetaan kiristyneen aukiolovapautuksen seurauksena. Noin puolet kaikista vastaajista katsoo kilpailun kiristyneen vapauttamisen vaikutuksesta 1.1.2016 jälkeen. Huoltamo- ja kioskiyrittäjistä lähes kaikki vastaajat katsovat kilpailun kiristyneen ja vastaavasti päivittäistavarakaupan osalta noin kaksi kolmasosaa. Edellisiin vastaajaryhmiin verrattuna parturi- ja kampaamoyrittäjistä selvästi pienempi osa näkee kilpailun kiristyneen, ja kyselyn avovastausten perusteella monet heistä pitävätkin sekä yrittäjän että asiakkaan kannalta aukioloaikojen vapautusta hyvänä.

Yli puolet (58 %) vastaajista katsoo kannattavuutensa pysyneen ennallaan tai parantuneen vuosina 2016–2017. Kaksi viidesosaa (40 %) vastaajista katsoo kannattavuutensa heikentyneen. Se, ettei kilpailun kiristymisen näy niinkään kannattavuuden tunnusluvuissa, voi johtua paineesta muuttaa aukioloaikoja. Eli vastaajat voivat nähdä kilpailun kiristymisen palvelukilpailussa eikä niinkään hintakilpailussa, jolla olisi suoria vaikutuksia kannattavuuteen.

Toisaalta vaikka kilpailun koetaan kiristyneen, niin liikkeiden aukioloaikoja ei välttämättä ole muutettu. Noin viidennes vastaajista (197/850) on muuttanut aukioloaikojaan 1.1.2016 jälkeen ja siten noin 80 prosenttia vastaajista ei ole muuttanut aukioloaikojaan. Aukioloaikojaan muuttaneista puolet (98/197) katsoo, että kilpailijoiden aukiolomuutokset ovat vaikuttaneet omiin aukioloaikoihin, mikä kuvaa hyvin kilpailun kiristymisen välittymistä aukioloaikoihin. Päätös vastata kilpailuun omia aukioloaikoja pidentämällä on ilmeisesti liiketaloudellisesti haasteellinen, sillä aukioloaikojaan pidentäneistä 40 % katsoo kannattavuuden sen seurauksena heikentyneen ja vain 20 % parantuneen.

Kuva 5. Onko kaupan kilpailutilanne muuttunut aukiolosääntelyn vapauttamisen vaikutuksesta? (Kysely 2017, Suomen Yrittäjät)

Yhteenvedona kilpailuasteen kehityksestä voidaan sanoa, että käytössä olevat tiedot antavat jossain määrin kaksijakoisen tuleman: yhtäältä tilastotietojen ja taloudellisten tunnuslukujen valossa kilpailun ei voida todeta keskimäärin merkittävästi kiristyneen aukiolon vapautuksen jälkeen, mutta toisaalta kauppiasyrittäjien kokemuksen ja näkemyksen perusteella kilpailu on kiristynyt. Onkin mahdollista, että kilpailun kiristymisen näkyy pelkästään aukioloajoissa. Kilpailutilanteen syvempi arviointi vaatisi myöhempiä tiedonkeruuta, jotta yritysten tilinpäätöstiedot vuodelta 2016 olisi laajemmin saatavilla.

3. Vaikutukset työllisyyteen, työtunteihin ja työllisyyden rakenteeseen

Tässä selvityksessä on pyritty arvioimaan kaupan alan aukioloaikojen vapauttamisen työllisyysvaikutuksia tukeutumalla Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tietoihin. Reformin mahdollisia vaikutuksia on pyritty analysoimaan vertaamalla kaupan alan eri osaryhmien kehitystä toisiinsa sekä muuhun palveluun vuonna 2016 sekä ennen vuotta 2016. Oletuksena on, että mikäli keskisuurten ja suurten kauppaliikkeiden, joihin aukioloaikojen vapautus ennen kaikkea vaikuttaa, kehitys vuonna 2016 on poikkeavaa sekä aiemmasta trendistä että muiden palvelualojen kehityksestä, voi muutos tällöin selittyä aukioloaikojen vapautuksella.

Työvoimatutkimukseen haastatellaan kuukausittain noin 12 000 henkeä, eli noin joka 300. 15–74-vuotiaista suomalaisista. Heistä noin 7 prosenttia työskentelee kaupan alalla, eli keskimäärin 800–900 vastaajaa kuukausittain. Joissain alaryhmässä, kuten osa-aikaisissa ja määräaikaisissa, vastaajamäärät ovat merkittävästi pienempiä, mikä lisää otosepävarmuutta.

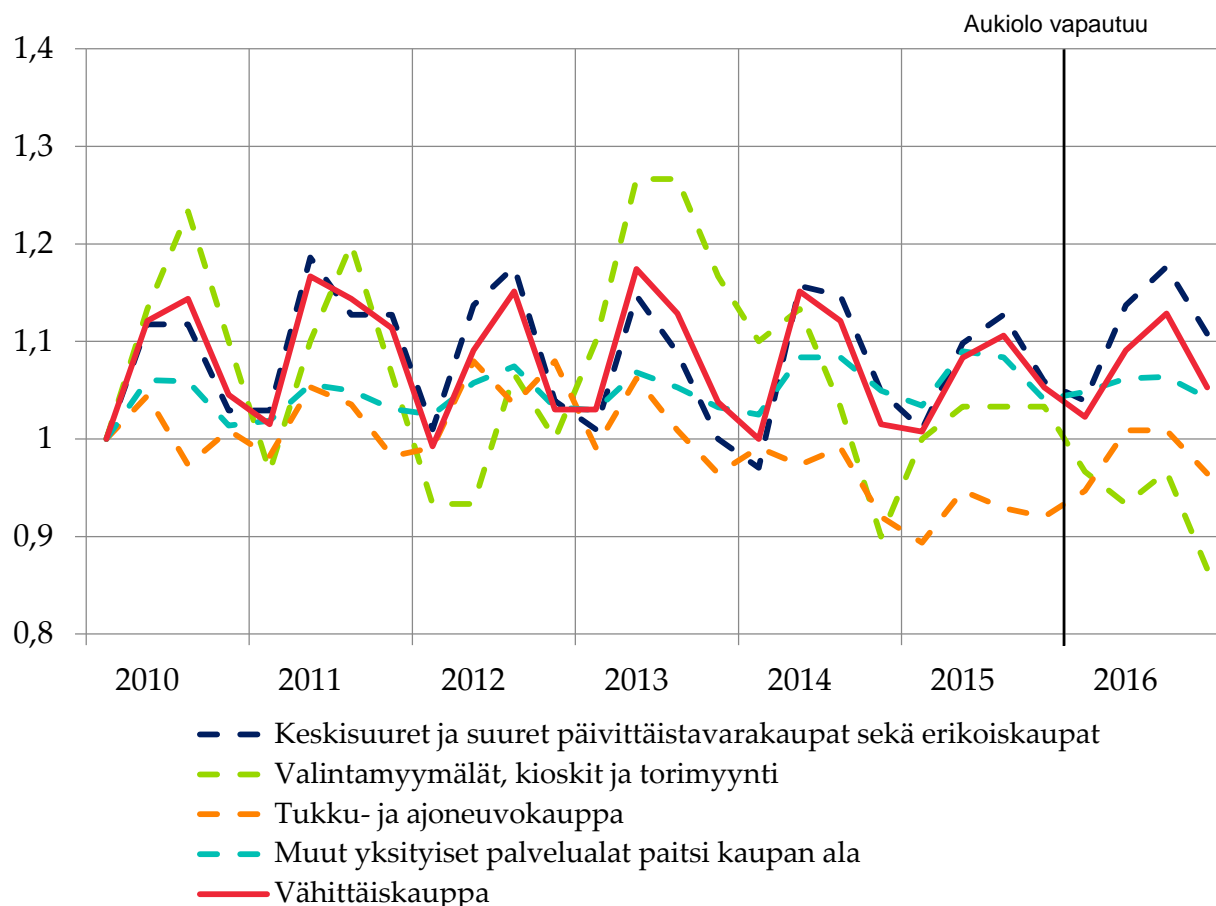
Selvityksessä verrataan toisiinsa ajallista kehitystä työllisyyden eri mittareilla neljässä eri ryhmässä:

- 1) Ne kaupan alan toimijat, joiden aukioloajat aiemmin säänneltyjä (yli 400 m² päivittäistavarakaupat sekä erikoismyymälät)
- 2) Ne kaupan alan toimijat, joiden aukioloaikoihin muutos ei pääpiirteissään suoraan vaikuttanut (kioskit, alle 400 m² päivittäistavarakaupat, huoltamokauppa, muu kuin myymälöissä tapahtuva kauppa)
- 3) Tukkukauppa sekä moottoriajoneuvojen kauppa
- 4) Muut palvelualat, paitsi kaupan ala

Selvityksen tekemistä vaikeuttaa se, että kaupan alan työllisyysvaikutukset voivat levitä vähittäiskaupasta tukkukauppaan. Täten on mahdollista, että mikäli lakimuutos vilkastuttaa vähittäiskauppaa, näkyy se myös tukkukaupan puolella. Tästä syystä analyysin verrokkiryhminä käytetään sekä tukku- ja moottoriajoneuvokauppaa että muita palvelualoja.

Toistaiseksi kauppojen aukioloaikojen vapautuksella on ollut kohtalaisen vähäinen vaikutus kaupan alan työllisyyteen, tai edes kaupan alan työllisyyden rakenteeseen. Osin syynä voi olla myös se, ettei kaupan ala ole vielä täysmääräisesti hyödyntänyt kauppojen aukiolorajoitusten poistumisen tuomia mahdollisuuksia.

Kuva 6. Työllisyyden kehitys indeksinä neljännesvuosittain 2010–2016 (2010 q1 = 1) (Tilastokeskus, työvoimatutkimus)

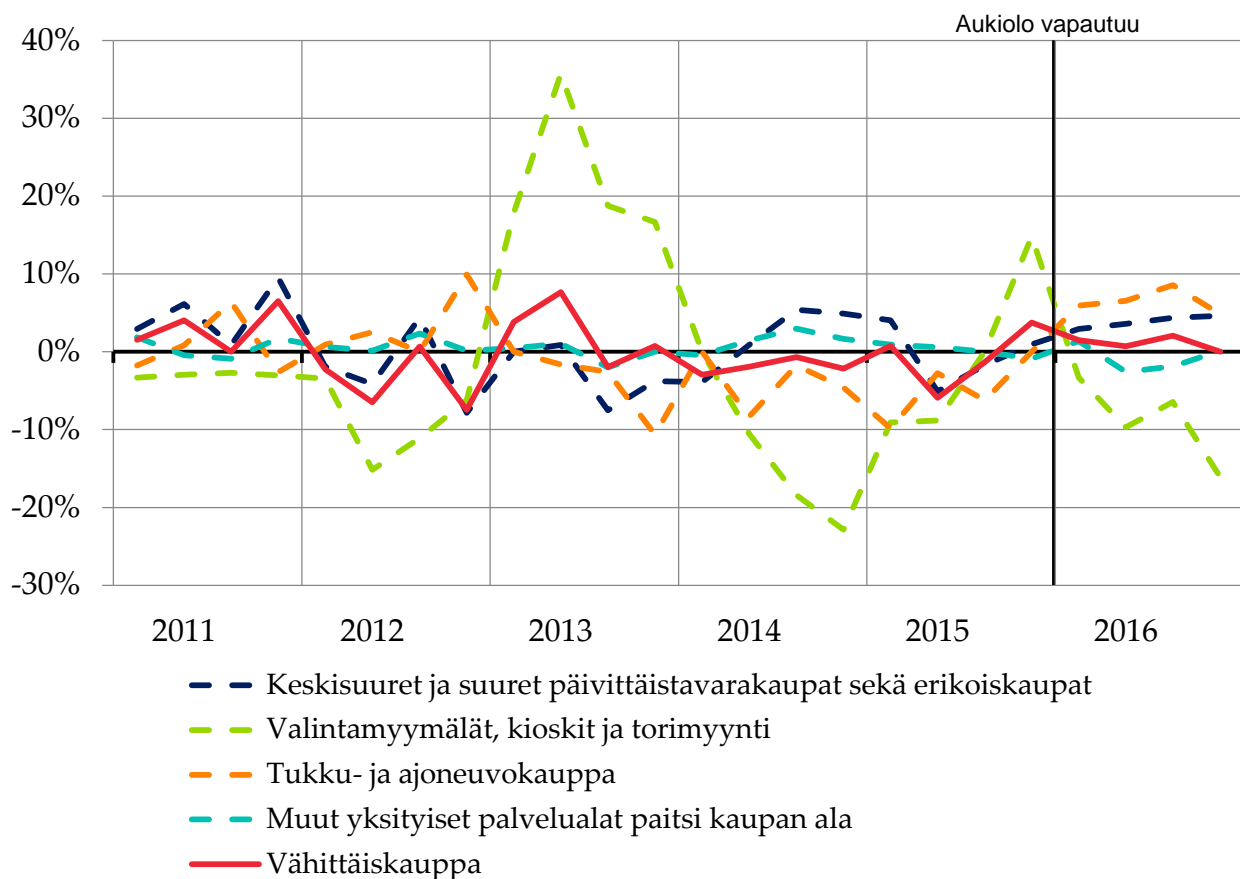

Selvityksen tulokset eivät tue näkemystä, että aukiolosäätelyn vapauttaminen olisi huomattavassa määrin kasvattanut kaupan alan työllisyyttä. Selvityksen tulokset antavat kuitenkin heikkoa näyttöä siitä,

että aukioloaikojen vapautus on voinut lievästi kasvattaa määräaikaisten työntekijöiden määrää kaupan alalla.

Kauppojen aukioloaikojen vapauttamisen jälkeenkin vähittäiskaupan työllisyyskehitys on seurannut hyvin tarkasti tukku- ja moottoriajoneuvokaupan työllisyyskehitystä. Eroa näiden kahden välille ei siis ole syntynyt vaikka vähittäiskaupan aukiolosäätelyä luovuttiin. On siis mahdollista, että työllisyyden paraneminen kaupan alalla voi johtua myös yleisestä suhdanne-elpymisestä, jolla ei välttämättä ole tekemistä aukiolosäätelyn purkamisen kanssa. Teoriassa on mahdollista, että ilman aukioloaikojen vapautusta työvoiman tarve olisi keskittynyt niihin kellonaikoihin, kun kaupat ovat ennenkin saaneet olla auki. Sekä vähittäis- että tukku- ja ajoneuvokaupassa työllisyys on lievästi kasvanut, tosin koskien lähinnä määräaikaista töitä. Vastaavasti kioskien ja valintamyymälöiden työllisyys on samana ajanjaksona heikentynyt. Täten koko vähittäiskaupan työllisyyskehitys on vuonna 2016 ollut heikompaa kuin tukku- ja moottoriajoneuvokaupassa, mutta vastaavasti vahvempaa kuin muilla palvelualoilla keskimäärin. On kuitenkin muistettava, että Lähikaupan siirtyminen Keskolle tapahtui myös näihin aikoihin. Näin ollen ei ole täysin selvää, mikä osuus muutoksesta on johtunut aukiolosäätelyn poistumisesta, ja mikä muista muutoksista vähittäiskaupan toimialarakanteesta.

Kuva 7. Työllisyyden muutos prosentteina verrattuna vuodentakaiseen 2011–2016 neljännesvuositain (Tilastokeskus, työvoimatutkimus)

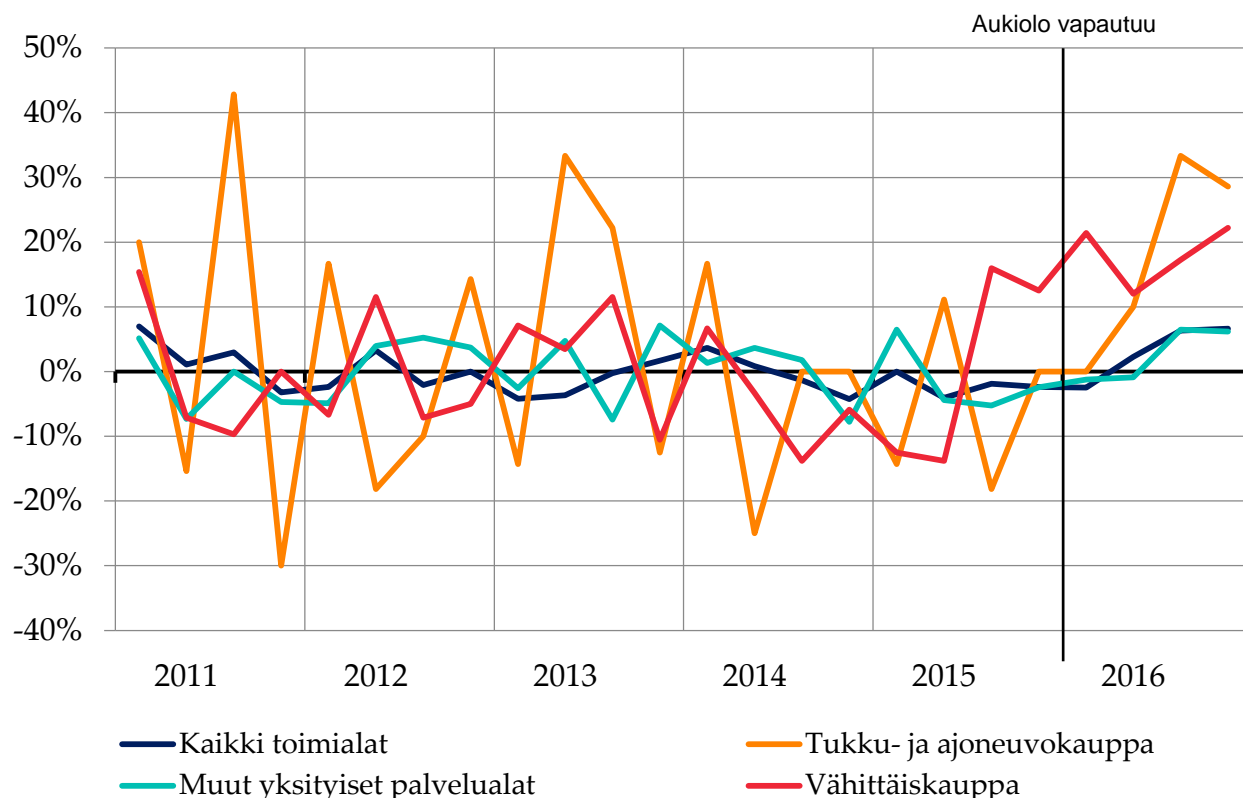
Osa-aikaisten työpaikkojen määrän osalta vähittäiskaupan kehitys on noudattanut varsin tarkkaan palvelualojen yleistä trendiä. Osa-aikaisten tekemät työtunnit ovat kuitenkin kasvaneet jonkin verran vähittäiskaupan alalla. Kehitys on kuitenkin ollut hyvin samanlaista myös muilla palvelualoilla, jolloin tästä ei voida vetää selkeää yhteyttä aukiolosäätelyn poistumiseen. Naisten ja miesten osuuksilla määrä- tai osa-aikaisissa töissä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta sitten aukiolosäätelyn vapauttamisen.

Määräaikaisten työpaikkojen määrässä kaupan alalla näkyy selkeää kasvua vuonna 2016. Vähittäiskaupassa määräaikaisten töiden määrä alkoi kuitenkin kasvaa jo vuonna 2015 ennen kuin aukiolouu-

distus oli astunut voimaan. Täten on epäselvää, mistä kasvu johtuu. Tukku- ja ajoneuvokaupassa kasvu taas ajoittuu vuoden 2016 jälkipuoliskolle.

Tuloksista voidaan siis päätellä, että aukioloaikojen vapautus on voinut lisätä työllisyyttä kaupan alalla: etenkin mikäli kasvanut työllisyys tukku- ja moottoriajoneuvokaupassa johtuu vähittäiskaupan heijastusvaikutuksista. Voi kuitenkin myös olla, että kyseessä on yleinen kaupan alan elpyminen, joka ei ole voimakkaasti kytköksissä aukioloaikojen vapauttamiseen.

Kuva 8. Määräaikaisten työpaikkojen määrän muutos vuoden takaiseen verrattuna vuosineljänneksittäin (Tilastokeskus, työvoimatutkimus)

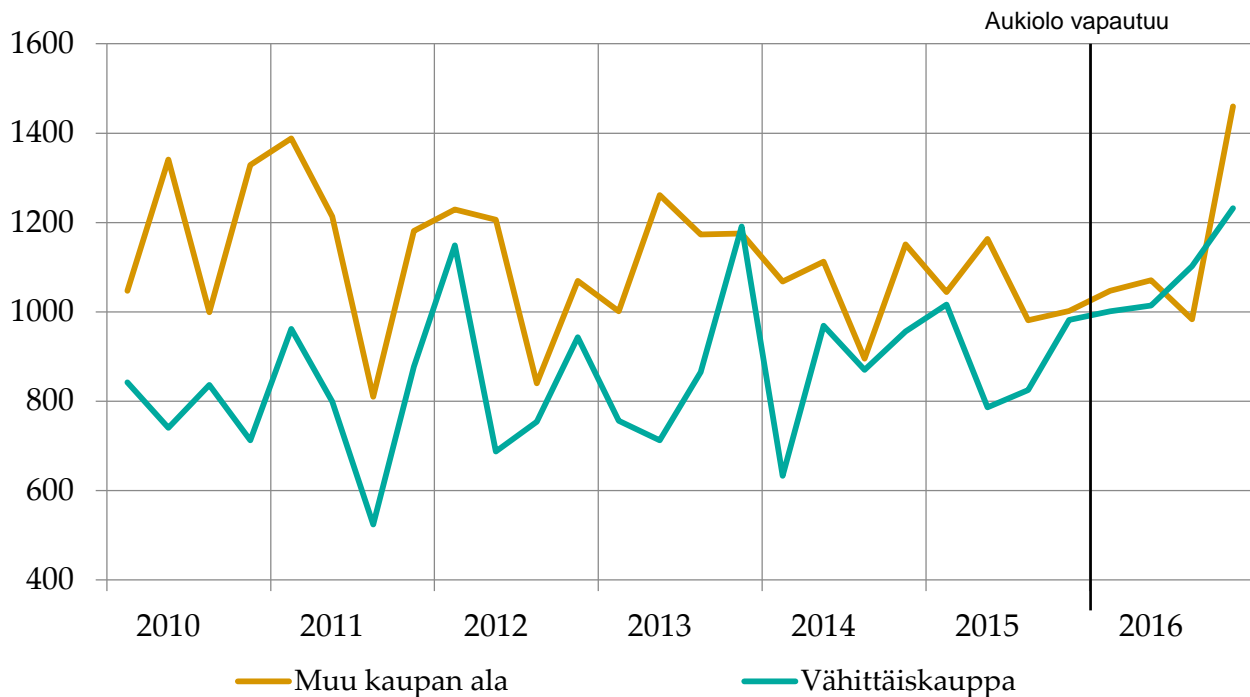
Myöskään tehtyjä työtunteja tarkastelemalla ei pystytä havaitsemaan merkittävää eroa vähittäiskaupan ja muun kaupan alan välillä. Työtuntien määrä kaupan alalla on kuitenkin kasvanut hieman enemmän kuin muilla palvelualoilla keskimäärin.

Toinen havainto on, että aukioloaikojen vapautus on voinut siirtää työllisiä pienistä kaupoista, eli kioskeista ja valintamyymälöistä, keskiuuriin ja suuriin vähittäiskauppoihin. Tämäkin trendi on tosin ollut olemassa jo ennen aukiolosäätelyn purkua. Mikäli tarkastellaan keskiuuria ja suuria kauppia sekä erikoiskauppa erillään kioskeista ja valintamyymälöistä, on näissä havaittavissa hienoista trendistä ja muista palvelualoista eroavaa työllisyyden kasvua vuoden 2016 aikana – erityisesti osa-aikaisten parissa. Vaikutus kuitenkin kumoutuu, kun lasketaan mukaan valintamyymälät ja kioskit, joissa työllisyys on samana ajanjaksona heikentynyt.

Kolmas havainto on, että vähittäiskaupan alalla osa-aikaisten työntekijöiden keskimääräinen työtuntimäärä kasvoi vuonna 2016. Näin tapahtui tosin myös muilla palvelualoilla. Täten ei voida luotettavasti sanoa, että muutos johtuisi aukioloaikojen vapauttamisesta.

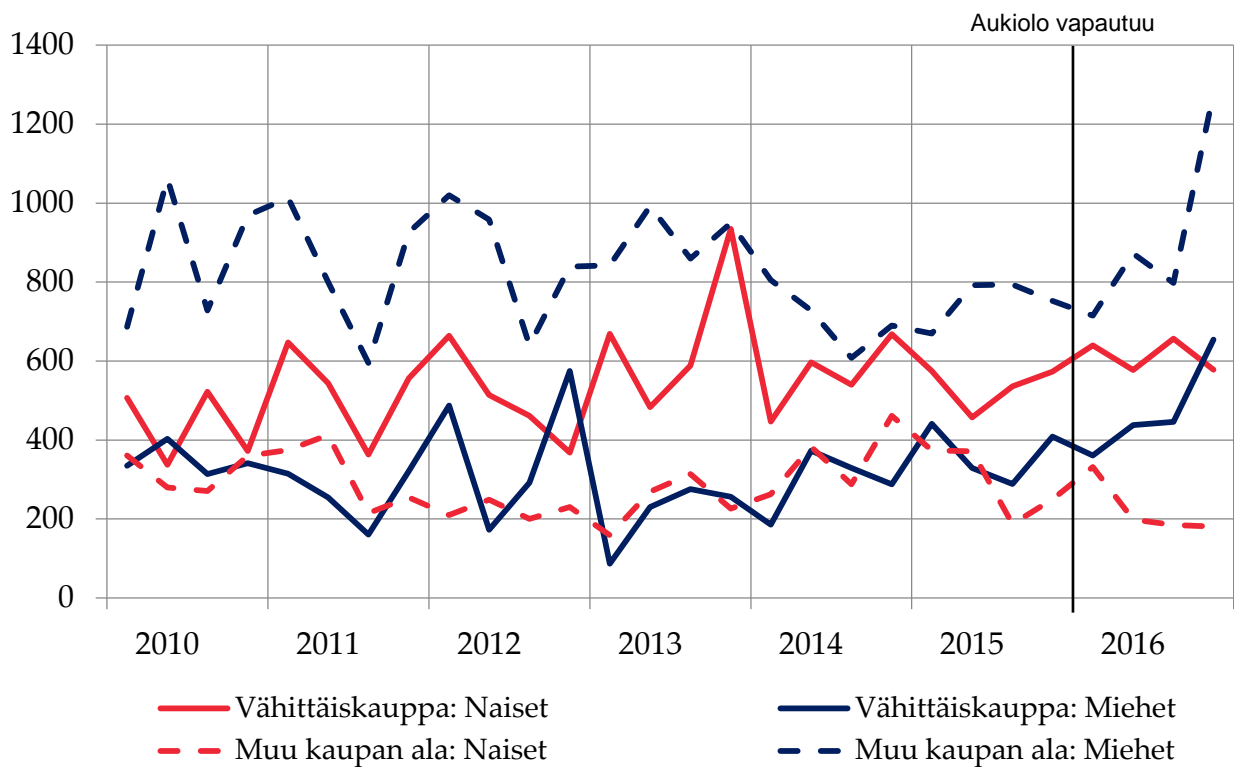
Tehtyjen ylityötuntien määrä kasvoi selvästi kaupan alalla vuonna 2016. Erityisesti loppuvuonna 2016 ylityötunteja tehtiin selvästi enemmän kuin aikaisempina vuosina sekä vähittäiskaupassa että tukku- ja ajoneuvokaupassa. Muutos on selkeä, eikä vastaavaa ole havaittavissa muilla palvelualoilla. Täten on uskottavaa arvioida, että muutos luultavasti selittyy aukioloaikauudistuksella.

Kuva 9. Tehtyjen ylityötuntien määrä kaupan alalla per vuosineljännes, 1000 tuntia (Tilastokeskus, työvoimatutkimus)

Ylityötuntien määrä kaupan alalla on lisääntynyt erityisesti miespalkansaajilla. Naispalkansaajien osalta tehtyjen ylityötuntien määrä vuonna 2016 oli lähellä aiempien vuosien tasoa, mutta miehillä selvästi korkeampi. Piikki miesten ylityötunneissa näkyy vuoden 2016 viimeisellä vuosineljänneksellä sekä vähittäiskaupassa että muulla kaupan alalla.

Kuva 10. Tehtyjen ylityötuntien määrä kaupan alalla sukupuolittain per vuosineljännes, 1000 tuntia (Tilastokeskus, työvoimatutkimus)

On varsin selvää, että kauppojen aukioloaikojen vapautus on lisännyt myös palkansaajien ilt- ja viikonlopputyöskentelyä kaupan alalla. Vastaavaa muutosta ei ole havaittavissa muilla palvelualoilla eikä kioskeissa ja valintamyymälöissä. Huomionarvoista on kuitenkin se, että kasvu ilt- ja viikonlopputyössä näyttää kohdistuneen lähes yksinomaan miehiin, kuten ylitöidenkin osalta. Naisten ilt- ja viikonlopputyöskentely kaupan alalla sen sijaan ei ole kasvanut vuonna 2016. Myöskään kaupan alan yrittäjien ilt- ja viikonlopputyöskentelyssä ei ole havaittu merkittävää muutosta aiempaan.

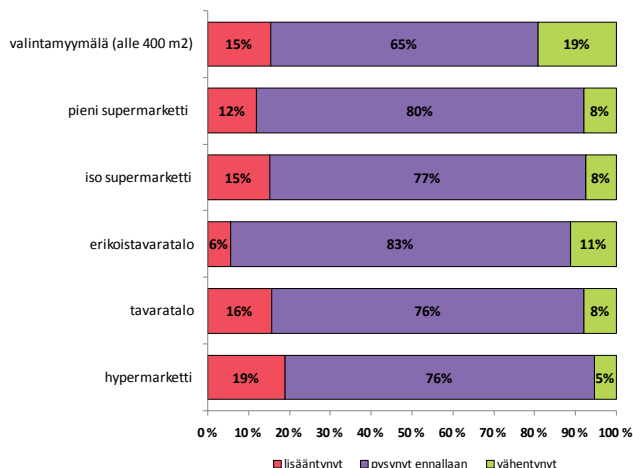
Vuokratyöntekijöiden määrä lisääntyi kaupan alalla vuonna 2016 edellisvuoteen verrattuna. On kuitenkin mahdotonta sanoa, kuinka paljon vaikutusta aukioloaikojen vapauttamisella on ollut vuokratyöntekijöiden määrään. Vuokratyö on kasvussa palvelualoilla, eikä kehitys kaupan alalla poikkea olennaisesti muista palvelualoista.

4. Vaikutukset palkansaajan asemaan sekä perhe-elämään

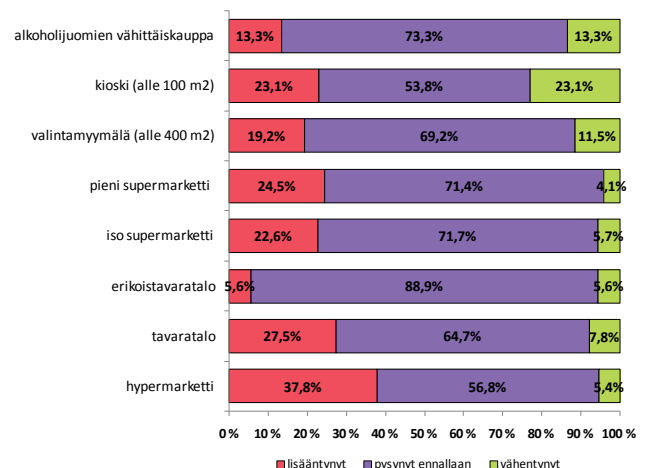
Lakiehdotuksen eduskuntakäsittelyssä tuotiin esille mahdollisia aukiolosääntelyn purkamisen aiheuttamia palkansaajiin kohdistuvia haittavaikutuksia, kuten väkivallan lisääntyminen ja työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisen vaikeutuminen. Tässä kappaleessa on pyritty arvioimaan niitä vaikutuksia.

Vähittäiskaupan myymälätyötä tekeville kohdistetun Palvelualojen ammattiliiton (PAM) jäsenkyselyn (2017) perusteella vähittäiskaupan myyjät eivät merkittävässä määrin koe asiakasväkivallan kasvaneen, joskin osa kokee väkivallan uhan lisääntyneen. Kyselyn vastaajista 12 % kertoi kohdanneensa työssään enemmän asiakasväkivaltaa verrattuna kahden vuoden takaiseen tilanteeseen. Osuus ei ole merkittävästi suurempi kuin niiden osuus, jotka kokivat asiakasväkivallan vähentyneen. Asiakasväkivallan uhan koki kuitenkin kasvaneen selvästi useampi vastaaja, 22 %. Erityisesti hypermarketeissa koettiin usein väkivallan uhan kasvaneen: näin koki yhteensä 38 % hypermarketeissa työskentelevistä vastaajista. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, ettei asiakasväkivallassa tai sen uhdassa ole tapahtunut muutoksia viimeisen kahden vuoden aikana. Kyselyn otoskoko on 409 vastaajaa.

Kuva 11. Onko työssä kohtaamasi asiakasväkivalta kahden vuoden takaiseen verrattuna mielestäsi...

Kuva 12. Koetko, että asiakasväkivallan uhka työssäsi on kahden vuoden takaiseen verrattuna...

Lähde: PAM, jäsenkysely 2017

Kun verrataan PAMin viimeisimmän jäsenkyselyn tuloksia aiemmin toteutettuihin, voidaan havaita sanallisen väkivallan ja uhkailun lisääntyneen jonkin verran vuoteen 2012 verrattuna. Tästä on kuitenkin vaikea tehdä johtopäätöstä, missä määrin muutos johtuu kauppojen aukioloaikojen vapauttamisesta, ja missä määrin muista tekijöistä. Toisaalta, työolobarometrin vastausten mukaan asiakasväkivallan uhka lisääntyi Suomessa vuosina 2011–2012, mutta sen jälkeen se on pysynyt keskimäärin samana. PAMin jäsenkyselyt viittaavat kuitenkin siihen, että kaupan alalla sanallinen väkivalta ja uhkailu olisivat lisääntyneet senkin jälkeen. Kauppojen aukioloaikojen vapautus voi olla tässä tekijänä. Fyysinen väkivalta tai välineellä uhkailu ei kuitenkaan näyttäisi merkittävästi yleistyneen.

PAMin syyskuussa 2016 luottamushenkilöasemassa toimiville suunnatussa kyselyssä vastaajista taas jopa 44 % oli sitä mieltä, että aukioloaikojen vapautuminen on lisännyt asiakasväkivallan uhkaa, kun taas 39 % ei katsonut uhan lisääntyneen. Yksintyöskentelyä aukioloaikojen vapautumisen katsoi lisänneen 61 % vastaajista.

Palvelualojen ammattiliiton vuoden 2017 jäsenkyselyssä myymälätyötä tekevästä naisista 63 % ja vastaavissa tehtävissä toimivista miehistä 50 % piti yötyötä huonosti tai erittäin huonosti nykyiseen elämäntilanteeseensa sopivana. Kyselyssä myymälätehtävissä työskentelevistä naisista 11 % ja miehistä 3 % kertoi kokeneensa, että heitä oli painostettu ottamaan vastaan normaalia työajasta poikkeavia työaikoja.

Kevättalvella 2017 PAM selvitti sähköisellä kyselyllä 25–45-vuotiaiden lapsiperheellisten myyjien ja varastotyöntekijöiden näkemyksiä kauppojen aukioloaikojen vapautumisen vaikutuksista työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen. Vastanneista noin 2300 henkilöstä suurin osa oli myyjiä (86 %) ja naisia (84 %). Vastaajista 60 % kertoi työaikojen muuttuneen aukioloaikojen vapauduttua ja sekä ilta- ja yötyön (50 %) että viikonlopputyön (60 %) lisääntyneen.

Kyselyyn vastanneista 54 %:lla oli 0–12-vuotiaita lapsia tai perheeseen kuului tämän ikäisiä lapsia. Vastanneista 26 % kertoi joutuneensa järjestämään alle kouluikäisten lastensa hoidon uudella tavalla muuttuneiden työaikojen seurauksena. Eniten uusia lastenhoitojärjestelyjä olivat joutuneet tekemään yksinhuoltajat (37 %). Avio- ja avopareista muutoksia oli tehnyt 25 % ja yhteishuoltajista 22 %. Kahden vanhemman perheissä puolison työaikamuoto vaikutti uusien lastenhoitojärjestelyjen tarpeeseen. Hieman yli kolmannes perheistä, joissa molempien puolisojen työaika oli epäsäännöllinen, oli joutunut tekemään muutoksia lastenhoitojärjestelyihin. Perheistä, joissa toisella vanhemmalla oli säännöllinen työaika, muutoksia oli tehnyt alle viidennes.

Kahdeksalle kymmenestä vastaajasta asuinkunta oli pystynyt tarvittaessa tarjoamaan vuorohoitopaikan. Kysyttäessä tyytyväisyyttä kunnan tarjoaman vuorohoidon laatuun, tyytymättömiä oli vastaajista hieman yli 40 %. Syitä olivat muun muassa vuorohoitopaikan aukioloaikojen joustamattomuus (ei ympärivuorokautista aukioloa, kiinni arkipyhinä ja viikonloppuisin) ja hoitopaikan etäisyys.

5. Vaikutukset yrittäjien asemaan

Samalla kun lainsäädäntö suojelee työntekijöitä, suojelee se myös monilta osin yrittäjiä. Yksi kaupan alan aukioloaikojen vapauttamiseen liittyvä selvitetävä asia on uudistuksen vaikutukset yrittäjänä toimimiseen.

PAM jäsenkyselyt, myyjät			
	2012	2016	2017
sanallinen väkivalta			
päivittäin	2 %	2 %	1 %
vähintään kerran viikossa	6 %	7 %	10 %
pari kertaa kuukaudessa	15 %	13 %	17 %
harvemmin	42 %	51 %	51 %
ei koskaan	35 %	27 %	22 %
sanallinen uhkailu			
päivittäin	0 %	0 %	0 %
vähintään kerran viikossa	3 %	3 %	2 %
pari kertaa kuukaudessa	8 %	4 %	11 %
harvemmin	38 %	41 %	48 %
ei koskaan	51 %	52 %	39 %
välineellä uhkailu			
päivittäin	0 %	0 %	0 %
vähintään kerran viikossa	0 %	0 %	0 %
pari kertaa kuukaudessa	1 %	0 %	1 %
harvemmin	7 %	8 %	9 %
ei koskaan	92 %	92 %	90 %
fyysinen väkivalta			
päivittäin	0 %	0 %	0 %
vähintään kerran viikossa	0 %	0 %	0 %
pari kertaa kuukaudessa	1 %	0 %	0 %
harvemmin	8 %	9 %	10 %
ei koskaan	91 %	91 %	90 %

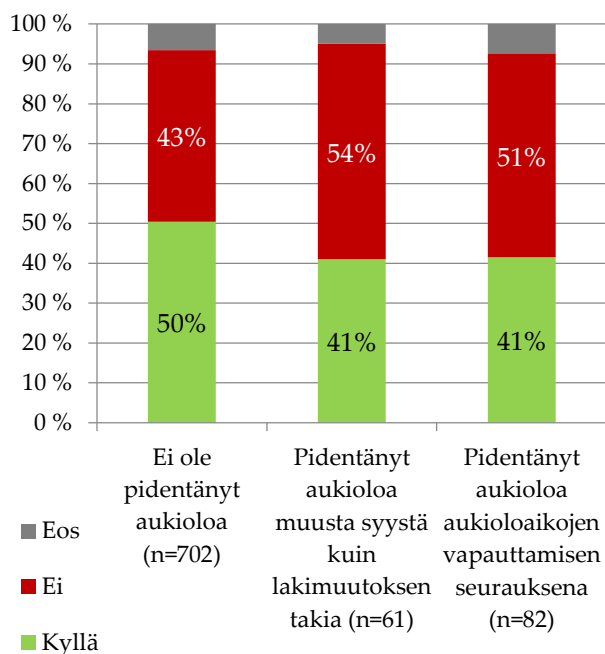
PAMin jäsenkyselyt 2012, 2016 ja 2017

TEM on analysoinut Suomen Yrittäjien tekemän kyselyn tuloksia ja pyrkinyt niiden pohjalta arvioimaan kauppojen aukioloaikojen vapauttamisen vaikutuksia kaupan alan yrittäjiin. Kyselylomake suunniteltiin yhteistyössä TEMin ja Suomen Yrittäjien kanssa. Tuloksia vertaillaan pääasiassa kolmessa ryhmässä:

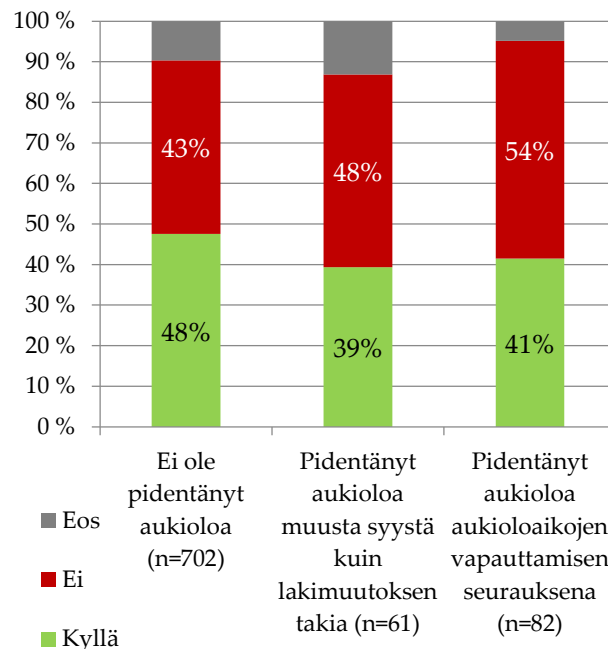
- 1) Yrittäjät, jotka eivät aukioloaikojen vapauttamisesta huolimatta ole lisänneet aukioloa
- 2) Yrittäjät, joiden aukioloaikoihin uudistus ei ole vaikuttanut, mutta jotka ovat muusta syystä lisänneet aukiolotunteja
- 3) Yrittäjät, jotka ovat lisänneet aukioloa nimenomaan aukioloaikojen vapauttamisen johdosta

Tulokset antavat viitteitä siitä, että kauppojen aukioloaikojen vapauttaminen on voinut heikentää kaupan alan yrittäjien jaksamista ja vähentää heidän vapaa-aikaansa. Kyselyyn vastanneista 850 yrittäjästä 148, eli noin 17 %, oli pidentänyt liikkeensä aukioloaikoja kauppojen aukioloaikojen vapauttamisen jälkeen. Niistä vastaajista, jotka ovat ilmoittaneet pidentäneensä aukioloaikoja, 57 % vastasi muutoksen johtuneen aukiolosääntelyn vapauttamisesta. Samalla yli puolet, noin 52 %, arvioi kilpailevien liikkeiden aukioloaikojen pidennyksillä olleen vaikutusta päätökseen.

Kuva 13. "Oletteko tyytyväinen yrittäjän / esimiehen viikoittaisen vapaa-ajan määrään?" (N = 850)

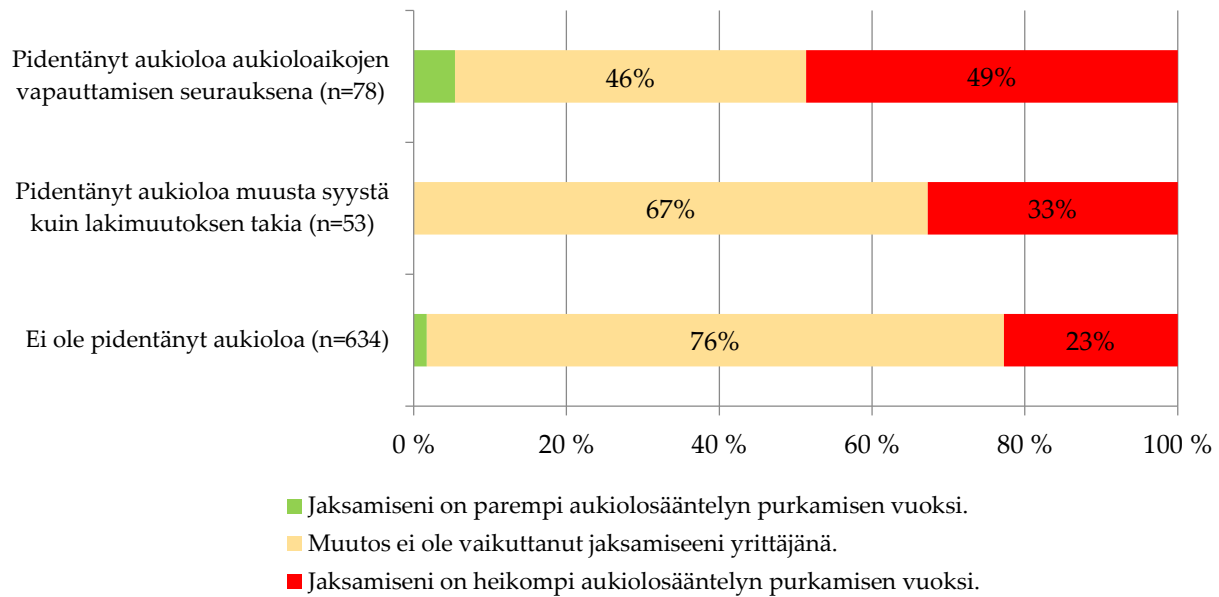
Kuva 14. "Oletteko tyytyväinen yrittäjän / esimiehen jaksamiseen?" (N = 850)

Aukioloaikojaan pidentäneet yrittäjät kokevat muita useammin olevansa tyytymättömiä omaan jaksamiinsa sekä viikoittaisen vapaa-aikansa määrään. Kaikista negatiivisimpia jaksamisen ja vapaa-ajan osalta ovat ne vastaajat, jotka ovat pidentäneet aukioloaikojaan kilpailijoiden luoman paineen takia. Heistä tyytymättömiä viikoittaisen vapaa-aikansa määrään on 57 % ja jaksamiseensa tyytymättömiä 60 %.

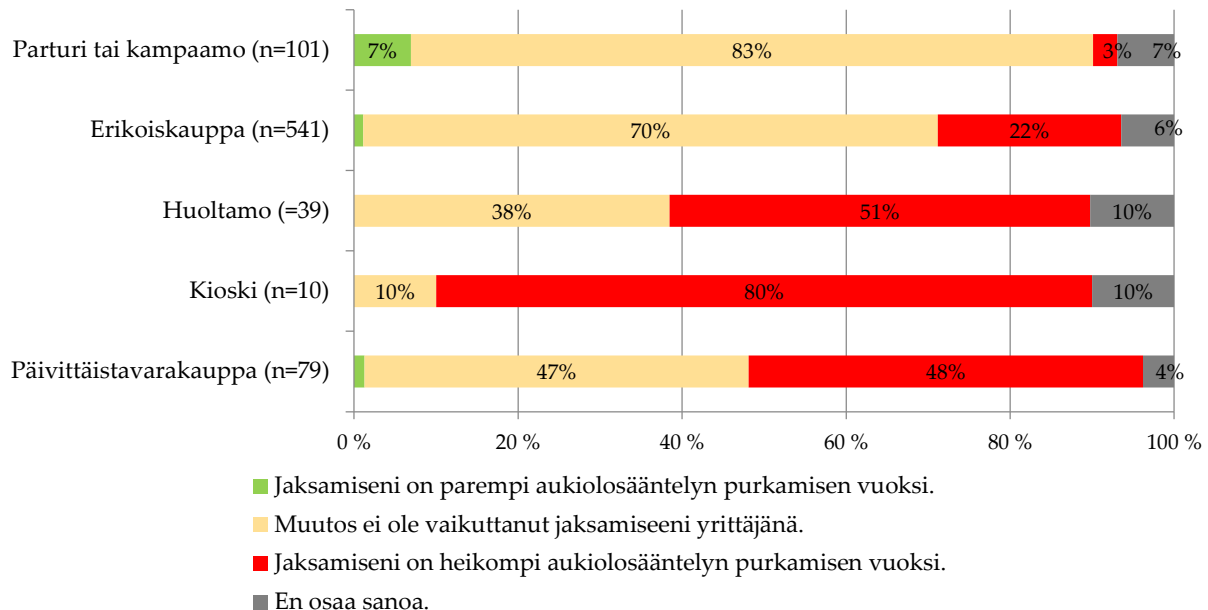
Vastaajista vain 26 prosenttia kokee, että kauppojen aukioloaikojen purkaminen olisi heikentänyt heidän jaksamistaan yrittäjänä (72 % ei muutosta). Matala prosenttisuus selittyy kuitenkin sillä, ettei suurin osa vastaajista ole pidentänyt liikkeensä aukioloaikoja. Sen sijaan niistä vastaajista, jotka ovat pidentäneet aukioloaikojaan aukiolosääntelyn purkamisen seurauksena, jopa 49 % kokee lakimuutoksen heikentäneen omaa jaksamistaan. Vain 5 prosenttia heistä kokee muutoksen parantaneen jaksamistaan ja 46 prosenttia arvioi, ettei sillä ole ollut vaikutusta.

Kuva 15. ”Koetteko, että kauppojen aukiolosääntelyn purkamisella on ollut vaikutusta jaksamiseenne yrittäjänä?” (N = 770)

Aukiolosääntelyn purkamisen piirissä olleista toimialoista kriittisimmin kyselyssä suhtautuvat kioski- ja huoltamoyrittäjät. Heistä yli puolet arvioi, että aukiolosääntelyn purkaminen on heikentänyt heidän jaksamistaan. Myös päivittäistavarakaupan yrittäjistä lähes puolet kokee jaksamisensa heikentyneen lakimuutoksen seurauksena.

Kuva 16. Kokemus kauppojen aukiolosääntelyn purkamisen vaikutuksesta toimialoittain (N = 770)

Suomen Yrittäjien jäsenkyselyn lisäksi Kaupan liitto toteutti elokuussa 2016 yhdessä Päivittäistavarayhdistyksen ja Muotikaupan liiton kanssa vähittäiskaupassa toimiville jäsenyrityksilleen kyselyn, jossa kartoitettiin yritysten näkemyksiä aukioloaikojen vapauttamisen vaikutuksista vähittäiskaupan kilpailutilanteeseen. Aikaisempaa parempaa uutta lainsäädäntöä piti päivittäistavarakauppaa edustaneista yrittäjistä 36 % ja huonompaa 56 % (7 % ei osannut sanoa). Kyselyssä tyytyväisyys sallivampaan lainsäädäntöön kasvoi yrityksen koon kasvaessa; henkilöstöllä painotettuna 94 % vastaajayrittäjistä piti vapaat aukiolot mahdollistavaa lainsäädäntöä aikaisempaa tilannetta parempana.

6. Vaikutukset kuluttajan asemaan

Kaupan liitto teetätti TNS Gallupilla kuluttajakyselyn kauppojen aukioloaikojen vapauttamisesta elokuussa 2016. Internet-avusteisen kyselyn otos oli 2004 vastaajaa ikähaitarilla 15–79 vuotta.

Tulokset antavat tukea käsitykselle, että uudistus on parantanut kuluttajan asemaa. Kaupan liiton selvityksessä 82 % vastaajista piti vapautuneita aukioloaikoja hyvänä asiakaspalveluna. Kauppojen itsensä päätettävissä olevat aukioloajat nähtiin hyvänä asiakaspalveluna, vaikkei vastaaja ollutkaan hyödyntänyt uusia aukioloaikoja omassa asioinnissaan.

Vastaajista 49 % koki lauantai-iltojen vapaan aukiolon helpottavan arkeaan. 46 % oli sitä mieltä, ettei lauantai-iltojen aukiololla ole merkitystä. Arki-iltojen myöhäisen aukiolon koki helpottavaksi 42 % vastaajista. 54 % vastaajista ei kokenut arki-iltojen myöhäisellä aukiololla olleen mitään merkitystä. Juuri kukaan vastaajista ei kokenut kauppojen vapaiden aukiolojen haittaavan omaa arkeaan.

Vastaajista 85 % oli käynyt joskus ostoksilla sunnuntaisin jo ennen aukioloaikojen vapauttamista. Sunnuntaisin ostoksia tehneistä 41 % oli lisännyt sunnuntaiasiointiaan vuonna 2016. Aiempaa useammin sunnuntaistoksilla käytiin erityisesti päivittäistavarakaupoissa (87 % vastaajista). Kysyttäessä sunnuntaiaukiolojen vaikutuksesta arjen ja aikataulujen järjestämiseen 54 % vastaajista koki laajentuneiden aukioloaikojen helpottaneen ja antaneen joustoa ja 42 % ei kokenut aukiolojen muutoksen vaikuttaneen arkeensa.

Vastaajista 58 % oli käynyt lauantaisin ostoksilla klo 18:n jälkeen vuoden 2016 aikana. Lauantai-iltaisina kaupassa käyneistä 65 % kertoi lisänneensä lauantai-iltojen ostokertoja. Suurin osa lauantai-iltojen lisääntyneistä asiointikerroista suuntautui päivittäistavarakauppoihin (92 % vastaajista).

Kaupan liiton selvityksen vastaajat olivat hyödyntäneet arki-iltojen myöhäisiä aukioloja vähemmän kuin laajentuneita lauantai- ja sunnuntaiaukioloja. Vastaajista 42 % oli käynyt arkena ostoksilla klo 21 jälkeen vuonna 2016. Arki-iltojen myöhäiset ostoskäynnit tehtiin valtaosin ruokakauppoihin (92 % vastaajista).

Kaupan liiton selvityksessä 61 % vastaajista kertoi aukioloaikojen vapauttamisen vaikuttaneen asiointiaikoihinsa.

B-OSIO: KAUPPAKESKUKSESSA TOIMIVAN PIENYRITTÄJÄN OIKEUS VIIKOITTAISEEN VAPAA-PÄIVÄÄN

Vuonna 2009 säädettiin kauppakeskuksessa tai vastaavassa myymäläkeskityksessä toimivan pienyrityksen oikeudesta pitää myymälä kiinni. Säännöstä vahvistettiin vielä uudelleen 30.4.2014 voimaan tullella lainmuutoksella.

Säännöksen mukaan yrittäjällä on oikeus pitää valitsemansa viikonpäivän ajan vähittäiskauppansa ja parturi- ja kampaamoliikkeensä suljettuna. Tätä oikeutta ei kuitenkaan ole sellaisena kalenteriviikkona, jona kauppakeskusta tai vastaavaa myymäläkeskitystä elinkeinonharjoittajaa sitovan sopimuksen mukaan pidetään auki vähemmän kuin seitsemänä kalenteripäivänä.

Säännöstä sovelletaan yrityksiin, jotka sijaitsevat kauppakeskuksessa tai vastaavassa myymäläkeskityksessä, ja jonka yhdessä tai useammassa liikkeessä työskentelee säännöllisesti yhteensä enintään viisi henkilöä.

Työ- ja elinkeinoministeriö on selvittänyt kauppakeskusyrittäjien asemaa keväällä 2017 yhteistyössä Suomen Yrittäjien kanssa. Suomen Yrittäjät lähettivät jäsenyrittäjilleen kyselyn, jonka valmisteluun myös työ- ja elinkeinoministeriö osallistui. Kyselyn avulla on pyritty selvittämään, toteutuuko lain edellyttämä oikeus pitää liike suljettuna vähintään kerran viikossa, ja miten tilanne on muuttunut aiemmista vuosista. Tuloksia verrataan osittain Suomen Yrittäjien aiempien jäsenkyselyiden tuloksiin siltä osin kuin ne ovat vertailukelpoisia.

Keväällä 2017 toteutettuun kyselyyn vastasi yhteensä 185 kauppakeskusyrittäjää. Heistä lain piiriin kuuluvia yrittäjiä, joiden liikkeessä työskentelee alle kuusi henkeä, on yhteensä 78 kappaletta. Kyselyn mukaan 82 % niistä yrittäjistä, joille laki turvaa oikeuden pitää liikkeensä kiinni kerran viikossa, pystyy toteuttamaan tätä oikeuttaan. Heistä 91 % oli kuitenkin tietoisia lain tarjoamasta oikeudesta. 13 % kauppakeskuksissa toimivista pienyrittävistä kertoi, ettei heillä ole mahdollisuutta pitää liikettään suljettuna yhtenä viikonpäivänä ja 5 % ei osannut sanoa, onko heillä mahdollisuutta vai ei.

Kyselyyn vastasi yhteensä 10 vastaajaa, joille heidän vastaustensa perusteella kuuluisi olla oikeus pitää liikkeensä suljettuna kerran viikossa, mutta joilla ei tätä mahdollisuutta ole. Heistä kuusi vastasi, että kauppakeskussäännöt estävät liikkeen pitämisen suljettuna. Kahdella esteenä toimivat vuokrasäännöt ja kahdella jokin muu syy.

Niiden 10 vastaajan lisäksi, jotka eivät voi pitää liikettään suljettuna, yhteensä 9 vastasi, ettei voi itse päättää sitä viikonpäivää, jona hän pitää liikkeensä kiinni. Heistä neljä ilmoitti esteeksi kauppakeskussäännöt, kaksi vuokrasopimusehdot, yksi ketjusopimuksen ja kaksi muun syyn. Eräät vastaajat totesivat muun muassa seuraavasti:

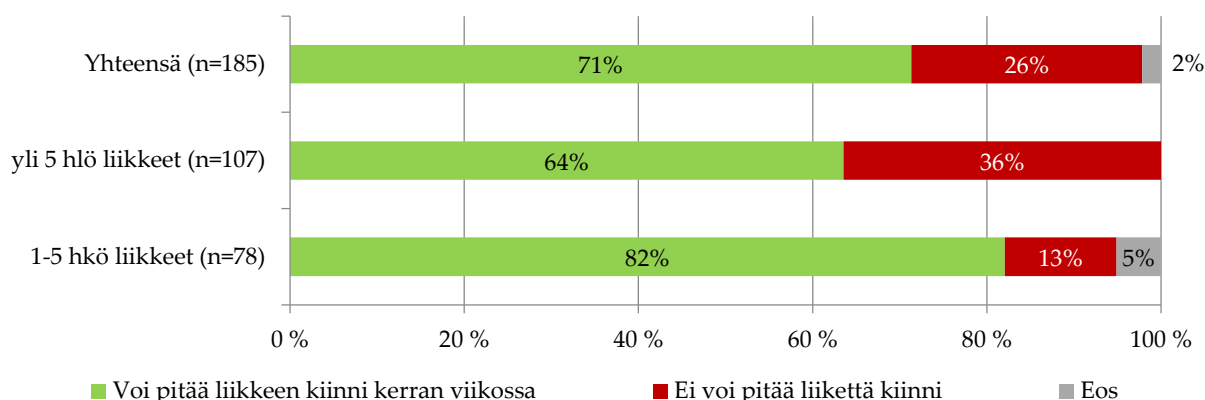
"Kauppakeskus jyrää tuon vapaapäivän mahdollisuuden. Epäsuorasti sanottiin, että jos emme noudata kauppakeskuksen aukioloaikoja, ei uutta vuokrasopimusta luultavasti voida tehdä. Eli my way or highway."

"Pienyrittäjä ei uskalla pitää liikettä suljettuna yhtenä päivänä viikossa, koska pelkää ettei seuraavaa sopimusta enää tehdä."

Lain mukaan kauppakeskuksessa toimivalla pienyrittäjällä on oikeus päättää myös viikonpäivästä, jona hän pitää liikkeensä kiinni, mikäli kyseessä ei ole kauppakeskuksen aukiolon kannalta vajaa kalenteriviikko. Näin ollen vastausten perusteella 24 prosentilla kauppakeskuksista toimivista pienyrittäjistä oikeus pitää liikkeensä kiinni yhtenä valitsemanaan viikonpäivänä ei toteudu.

Vastaukset antavat kuitenkin tukea oletukselle, että lailla on ollut vaikutusta pienyrittäjien asemaan kauppakeskuksissa. Pienyrittäjät (alle kuusi henkilöä) vastaavat nimittäin selvästi muita yrittäjiä useammin voivansa pitää liikkeensä suljettuna kerran viikossa. Pienyrittäjistä näin vastasi 82 % (ja lisäksi 5 % epävarmoja), kun taas muiden yrittäjien osalta osuus on 64 %. Selkeästi heikoin tilanne on niillä yrittäjillä, jotka ovat pienehköjä, mutteivät riittävän pieniä, jotta lain soveltamisala ulottuisi heihin. 6–9 hengen liikkeissä vain alle puolet yrittäjistä pystyy pitämään liikkeen suljettuna kerran viikossa.

Kuva 17. Osuus kauppakeskuksissa toimivista yrittäjistä, jotka ilmoittivat voivansa pitää liikkeensä kiinni kerran viikossa

Kyselyn tulokset viittaavat siihen, ettei pienyrittäjien asema kauppakeskuksissa ole ainakaan heikentynyt vuoden 2012 jälkeen. Verrattuna Suomen Yrittäjien kyselyyn vuodelta 2012, hieman useampi kauppakeskusyrittäjä on nyt sitä mieltä, että voi halutessaan pitää liikkeensä suljettuna: vuonna 2012 näin

vastasi 67 %, vuonna 2017 vastausosuus oli 71 %. Tähän osuuteen kuuluvat siis myös ne yli viiden hengen kauppakeskusyrittäjät, joille laki ei tarjoa oikeutta pitää liikettä suljettuna.

Vuoden 2017 kyselyssä kysyttiin myös, kokevatko vastaajat tilanteen parantuneen vai heikentyneen sen jälkeen kun vuoden 2014 lakimuutos tuli voimaan. Kauppakeskuksissa työskentelevistä pienyrittäjistä 14 % vastasi tilanteen parantuneen, 14 % heikentyneen, ja loput ennallaan. Vastaavasti kuitenkin muista kauppakeskusyrittäjistä vain 4 % vastasi tilanteen parantuneen, ja 17 % heikentyneen. Tämä voi kuitenkin selittyä täysin ihmisten taipumuksella nähdä nykytila ja tulevaisuus negatiivisemmin kuin menneisyys, mikä toistuu useissa kyselytutkimuksissa eri aihepiirien osalta.

Kauppojen aukioloaikojen vapautus on näkynyt jossain määrin myös kauppakeskusyrittäjien vastauksissa. Avovastauksissa tuli esille jonkin verran tapauksia, että kauppakeskussäännöissä oli aukiolosääntelyn kumoamisen johdosta pidennetty kauppakeskuksen aukioloaikoja, mikä on edellyttänyt myös kauppakeskuksessa toimivia pienliikkeitä olemaan auki aiempaa pidempään. Tämä on taas voinut aiheuttaa aikatauluvaikeuksia niissä liikkeissä, joissa henkilökuntaa on vain vähän. Yrittäjät totesivat mm. seuraavaa:

”Kauppakeskus pystyy määräämään liikkeen olemaan auki klo 21:asti vaikka asiakkaita ei käy enää klo 19 jälkeen käytännössä ollenkaan.”

”Kauppakeskuksissa on suuria paineita pidentää aukioloja lauantaisin ja sunnuntaisin. Nyt se on vielä yrittäjähdistykseltä suosituksen muodossa, mutta ei ole kuin ajan kysymys kun se yritetään tehdä pakolliseksi.”

Kauppakeskusten vuokrasopimukset ovat tyypillisesti pitkiä, jolloin muutokset aukiolositoumuksissa näkyvät osittain viiveellä. Toisaalta kauppakeskusyhdistysten säännöt voivat muuttua nopeallakin aikataululla. On mahdollista, että aukiolosääntelyn kumoamisen myötä kauppakeskuksissa toimivat pienyrittäjät voivat jatkossa tulla velvoitetuiksi pitämään liikettään auki entistä myöhempään, mutta ilmiön laajuudesta ei vielä tässä vaiheessa ole tarkkaa tietoa.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Alkuperäisen toimeksiannon mukaisesti tässä analyysissä on ensisijaisesti pureuduttu niihin uhkakuihin, mitä vähittäiskauppojen ja parturiliikkeiden aukioloaikojen sääntelyn vapauttamisesta on esitetty, jättäen lakimuutoksen hyötyjen analysointi vähemmälle. On kuitenkin varsin selvää, että kuluttajat ovat olennaisella tavalla hyötäneet aukiolosääntelyn purkamisesta. Yhden vuoden tarkastelujaksolla ei ole havaittu erityisen huolestuttavia merkkejä mahdollisista haittavaikutuksista. Kenties selkein negatiivinen vaikutus sääntelyn purkamisella on ollut yrittäjien jaksamiseen. Lisäksi Palvelualojen ammattiliiton tekemissä selvityksissä on havaittu joitain viitteitä työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen heikkemistä erityisesti yksinhuoltajien kohdalla.

Selvitys ei anna selkeää näyttöä työllisyysvaikutuksista. Luotettavaa näyttöä on ainoastaan siitä, että ilityöt, sekä ilta- ja viikonlopputyöt ovat lisääntyneet vähittäiskaupan alalla aukiolouudistuksen jälkeen. Lisäksi selvitys antaa jonkin verran tukea väitteelle, että aukioloaikojen vapauttaminen siirtäisi työllisyyttä pienistä kauppaliikkeistä suurempiin. Tältä osin muutoksen syy ei kuitenkaan ole täysin selvä, sillä samaan aikaan aukiolouudistuksen kanssa vähittäiskaupan alalla toteutettiin isoja rakennemuutoksia. Näistä seikoista huolimatta on mahdollista, että positiiviset työllisyysvaikutukset tulevat realisoitumaan pidemmällä aikajänteellä. Mikäli näin tapahtuu, kiinnostava kysymys on, ovatko uudet työpaikat pääsääntöisesti epätyypillisiä vai tyypillisiä työsuhteita.

Analyysi jää siltä osin puutteelliseksi, että iso osa havaituista muutoksista työllisyyden rakenteessa tapahtuivat aivan tarkastelujakson lopussa. On siis mahdollista, että kaupan alan sopeutuminen vapaisiin aukioloihin on jatkunut vielä tarkastelujakson päättymisen jälkeen. Tältä osin analyysin tulokset eivät välttämättä anna lopullista kuvaa aukiolosääntelyn purkamisen aiheuttamista muutoksista. Selvityksessä ei ole myöskään pyritty systemaattisesti arvioimaan lakimuutoksen vaikutusta vähittäiskaupan hintatasoon, mikä jää myöhemmin selvitettäväksi.

Kauppakeskuksessa toimivien pienyrittäjien aseman osalta selvityksessä on löydetty selkeitä viitteitä siitä, että lainsäädäntö aidosti lisää pienyrittäjien mahdollisuuksia päättää itse aukioloajoistaan kauppakeskuksissa. Tulokset tukevat käsitystä, että kauppakeskuksella on merkittävää neuvotteluvoimaa suhteessa yksittäiseen kauppiaseen. Yksittäinen kauppias ei tällöin aina pysty tasapuolisesti neuvottelemaan kauppakeskuksen kanssa aukioloajoista, sillä kauppapaikan menettämisen kustannus olisi kauppiaille paljon suurempi kuin kauppiaan menettämisen kustannus kauppakeskukselle. Täten on ollut perusteltua lainsäädännön kautta rajata markkinavoiman käyttöä kauppakeskuksissa toimivien liikkeen aukioloajoista sopimisessa, millä on suojeltu yrittäjän jaksamista ja terveyttä.

Täysin ongelmaton tilanne ei kauppakeskuksissa toimivien pienyrittäjien kannalta silti ole, sillä kaikissa tapauksissa lakia ei mitään ilmeisimmin ole noudatettu. Selvitys asettaa myös kysymyksen siitä, onko 6–10 hengen liikekään riittävän suuri, jotta sillä olisi riittävää neuvotteluvoimaa kauppakeskuksen suuntaan. Toisaalta näissä liikkeissä seitsemän päivän aukiolo tuottaa yrittäjälle vähemmän vaikeuksia kuin 1–5 hengen liikkeissä. Lisäksi aukioloaikojen vapauttaminen on vaikuttanut myös kauppakeskuksiin, ja se on voinut kärjistää liikkeen kiinni pitämiseen liittyviä kiistoja entisestään.

Kokonaisuutena arvioiden aukioloaikojen vapautus on vaikuttanut positiivisesti liikkeen mahdollisuuksiin olla auki kysynnän mukaan, mistä hyötyvät siis sekä yritykset että kuluttajat. Analyysi jää kuitenkin ajallisesti lyhyeksi, minkä vuoksi olisi perusteltua selvittää vaikutuksia myöhemmin tarkemmin, kun markkinoilla on ollut enemmän aikaa sopeutua uuteen tilanteeseen.

LÄHTEET

Danchev, S. & Genakos, C. (2015). Evaluating the Impact of Sunday Trading Deregulation. CEP Discussion Papers.

Kilpailu- ja kuluttajaviraston päätös 11.4.2016, dnro KKV/1575/14.00.10/2015, yrityskaupan hyväksymisen ehdollisena, Ruokakesko Oy / Suomen Lähikauppa Oy.

Kysely kaupan alan luottamushenkilöille aukiolojen vapauttamisen vaikutuksista. Palvelualojen ammattiliitto PAM 2016.

Nielsen Myymälärekisteri ja Päivittäistavarakauppa ry. Päivittäistavarakauppa ry:n julkaisut Päivittäistavarakauppa 2017, 2016, 2015, 2014 ja 2013. www.ptv.fi.

Palvelualojen ammattiliitto PAM, jäsenkyselyt 2012, 2016 ja 2017.

Palvelualojen ammattiliitto PAMin kysely myyntityötä tekeville 2017

Paraniko palvelu, kiristykö kilpailu? – Kuluttajien ja yritysten näkemyksiä kaupan vapautuneista aukioloajoista. Kaupan liitto 2016.

Paul, A. (2015). After Work Shopping? Employment Effects of a Deregulation of Shop Opening Hours in the German Retail Sector. European Economic Review, marraskuu, 80, 329–353.

Postnord (2017): Verkkokauppa Pohjoismaissa 2017. <http://www.postnord.fi/tietoa-postnordista/logistiikkauutiset/tutkimukset>

Postnord (2016): Verkkokauppa Pohjoismaissa 2016. <http://www.postnord.fi/tietoa-postnordista/logistiikkauutiset/tutkimukset>

Postnord (2015): Verkkokauppa Pohjoismaissa 2015. <http://www.postnord.fi/tietoa-postnordista/logistiikkauutiset/tutkimukset>

Päivittäistavarakauppa ry:n tilastot (2017). <http://www.ptv.fi/julkaisut/tilastot/>

Reddy, K. (2012). Price Effects of Shopping Hours Regulation: Evidence from Germany. *Economic affairs*, helmikuu, 32, 1, 28–54.

Reitan Convenience (2017). Vuosikertomus 2016. <http://www.reitangruppen.no/wp-content/uploads/2017/05/RG-Årsrapport-2016.pdf>

Selvitys vähittäiskaupan sekä kampaamo- ja parturiliikkeiden aukioloaikojen vapauttamisesta 2015. Suomen Yrittäjät.

Selvitys vähittäiskaupan aukioloaikamuutosten vaikutuksista. Suomen Yrittäjät 2012.

Shy, O. & Stenbacka, R. (2008). Price Competition, Business Hours and Shopping Time Flexibility. *The Economic journal*, 118 (elokuu), 1171–1195.

Suomen Asiakastieto Oy (2017). Toimialaraportit. Kaupan toimialan tilinpäätöstiedot.

Suomen Yrittäjien jäsenkysely 2017.

Tanquay, G.; Vallee, L. & Lanoie, P. (1995). Shopping Hours and Price Levels in the Retailing Industry: A Theoretical and Empirical Analysis. *Economic Inquiry*, 33, 516–524

Tilastokeskus (2017): työvoimatutkimus.

Tilastokeskus (2017): yritystilastot.

Tilastokeskus (2017): kansantalouden tilinpito.

Tilastokeskus (2017): hinnat ja kustannukset.

Tilastokeskus (2017): tulot ja kulutus. Kuluttajabarometri.

Tilastokeskus (2017): Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. 2016, Liitetaulukko 35. Ostaminen ja tilaaminen internetin kautta 2016, %-osuus väestöstä . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.6.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2016/sutivi_2016_2016-12-09_tau_035_fi.html

Tilastokeskus (2017): Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. 13 2015, Liitetaulukko 28. Ostokset ja tilaukset verkon kautta 2015, %-osuus väestöstä . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.6.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2015/13/sutivi_2015_13_2016-12-14_tau_020_fi.html

Tilastokeskus (2017): Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. 2014, Liitetaulukko 28. Ostokset ja tilaukset verkon kautta 2014, %-osuus 16-89-vuotiaasta väestöstä (Korjattu 25,11,2014) . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.6.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2014/sutivi_2014_2014-11-06_tau_028_fi.html

Wenzel, T. (2010). Liberalization of Opening Hours with Free Entry. *German Economic review* 11(4): 511–526.

TEM-ANALYYSEJA -VERKKOJULKAISUSARJASSA AIEMMIN ILMESTYNYT

www.tem.fi -> julkaisut -> TEM-analyyseja

Nio Ilkka (1/2008); **Työvoimatoimistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi – esimerkkinä rakenteellisen työttömyyden alentaminen**

Torvi Kai (2/2008); **Maahanmuutto vastauksena työvoiman saatavuuteen – loppuraportti**

Nio Ilkka – Torvi Kai – Tuomaala Mika (3/2008); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin talous- ja työmarkkinaennuste**

Nio Ilkka – Sardar Paula (4/2008); **Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuosina 2005 ja 2006**

Tuomaala Mika (5/2008); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa vuonna 2007**

Alatalo Johanna – Tuomaala Mika (6/2008); **Alueelliset rakennemuutokset**

Mella Ilkka (7/2008); **Maakuntien suhdannekehitys**

Nio Ilkka – Torvi Kai – Tuomaala Mika (8/2008); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin talous- ja työmarkkinaennuste, syksy 2008**

Tuomaala Mika – Torvi Kai (9/2008); **Kohti työperusteista maahanmuuttoa: Ulkomailta palkattavan työvoiman tarpeen arviointi**

Alatalo Johanna – Räisänen Heikki (10/2009); **Työttömyysturvan uudistuslinjausten ex ante -vaikutusarviointia**

Nio Ilkka – Torvi Kai – Tuomaala Mika (11/2009); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin talous- ja työmarkkinaennuste, kevät 2009**

Heinonen Ville – Kangaspunta Kirsi – Räisänen Heikki – Sardar Paula (12/2009); **Työllisyys ja työttömyys eri koulutustasoilla – tilastollinen tarkastelu**

Tuomaala Mika (13/2009); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa vuonna 2008**

Alatalo Johanna – Torvi Kai (14/2009); **Joustoturva Suomen työmarkkinoilla: indikaattorit ja niiden tulkinta**

Mella, Ilkka (15/2009); **Maakuntien suhdannekehitys 2007–2009**

Alatalo Johanna – Nio Ilkka – Tuomaala Mika (16/2009); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin talous- ja työmarkkinaennuste, syksy 2009**

Kaarna Anssi (17/2009); **Väestön hyvinvointi alueilla – tilastollinen katsaus**

Nio Ilkka – Sardar Paula (18/2009); **Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuosina 2006 ja 2007**

Räisänen Heikki – Tuomaala Mika (19/2010); **TE-toimistojen tuottavuus ja työpaikkojen täytön tehokkuus**

Kaarna Anssi – Mella Ilkka (20/2010); **Maakuntien suhdannekehitys 2008–2010**

Nio Ilkka – Tuomaala Mika (21/2010); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste**

Tuomaala Mika (22/2010); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa vuonna 2009**

Kaarna Anssi – Mella Ilkka (23/2010); **Maakuntien suhdannekehitys 2008–2010**

Nio Ilkka – Sardar Paula (24/2010); **Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2008**

Alatalo Johanna – Nio Ilkka – Tuomaala Mika (25/2010); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, syksy 2010**

Alatalo Johanna – Räisänen Heikki – Tuomaala Mika (26/2010); **Työvoiman rekrytointi taantumassa – julkisen työnvälityksen näkökulma**

Alatalo Johanna – Räisänen Heikki – Tiainen Pekka (27/2010); **Lainsäädännön työllisyysvaikutusten arviointi ja taloudelliset vaikutukset**

Avikainen Ahti – Kerminen Päivi – Korhonen Tiina – Murto Mikko – Peura Jari (28/2010); **Työhönoisotamisesta työn tarjoamiseen – työhönoisotusten käyttöä koskeva selvitys ja kehittämisesitykset**

Kaarna Anssi – Mella Ilkka (29/2011); **Maakuntien suhdannekehitys 2009 – 2011**

Alatalo Johanna – Räisänen Heikki – Tuomaala Mika (30/2011); **Työvoimatilanne metsäalan ammateissa**

Douglas Inka – Kerminen Päivi – Meling Timo – Peura Jari (31/2011); **Työttömyysturvan menettäminen työvoimapolitiittisesti moitittavan menettelyn takia**

Alatalo Johanna – Nio Ilkka – Tuomaala Mika (32/2011); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste**

Tuomaala Mika (33/2011); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa vuonna 2010**

Nio Ilkka – Sardar Paula (34/2011); **Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2009**

Järvinieni Päivi (35/2011); **Suomen työelämän muutoksia 2000 luvulla – Tutkimuksesta vaikuttavaan kehittämiseen?**

Alatalo Johanna – Nio Ilkka – Tuomaala Mika (36/2011); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, syksy 2011**

Hytönen Jukka – Mella Ilkka – Pousi Anu (37/2011); **Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2011**

Räisänen Heikki (38/2011); **Rekrytoinnin mustan laatikon avaaminen: rekrytoinnin syyt, rekrytointiongelmät ja hakukanaavat Suomessa v. 2010**

Mella Ilkka (39/2012); **Maakuntien suhdannekehitys 2010–2012**

Alatalo Johanna – Tuomaala Mika (40/2012); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, kevät 2012**

Tuomaala Mika (41/2012); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa 2011**

Sihto Matti – Tuomaala Mika – Sardar Paula (42/2012); **Työvoimapolitiisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2010**

Koponen Eija-Leena – Laiho Ulla-Maija – Tuomaala Mika (43/2012); **Mistä tekijät sosiaali- ja terveysalalle – työvoimatarpeen ja -tarjonnan kehitys vuoteen 2025**

Alatalo Johanna – Tuomaala, Mika (44/2012); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin ennuste. Syksy 2012**

Sihto Matti – Sardar Paula (45/2012); **Ikääntyneiden työllisyys- ja työttömyyskehitys uuden ikäpolitiikan aikana**

Honkanen Petri – Kangaspunta Seppo – Koponen Eija-Leena – Tukki Jukka – Tuohinen Titta (46/2013); **Ilmiöitä 2013 – Toimintaympäristön muutoksia, joita TEM ei voi väistää**

Räisänen Heikki (47/2013); **Onko yksikään työllisyyskokeilu onnistunut Suomessa?**

Mella Ilkka – Pouri Laura (48/2013); **Maakuntien suhdannekehitys 2011–2013**

Alatalo Johanna – Koponen Eija-Leena – Saijets Heli (49/2013); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin ennuste. Kevät 2013**

Koponen Eija-Leena (50/2013); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa 2012**

Koponen Eija-Leena – Räisänen Heikki (51/2013); **Minne ja miten uudet työpaikat syntyvät?**

Alatalo Johanna – Räisänen Heikki – Saijets Heli (52/2013); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin ennuste. Syksy 2013**

Sihto Matti – Sardar Paula (53/2013); **Työvoimapolitiisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2011**

Räisänen Heikki (54/2013); **Työtarjousten vaikutus työpaikkojen täytön ja rekrytoinnin kestoon julkisessa työnvälityksessä**

Räisänen Heikki – Sardar Paula (55/2014); **Virta-varanto -kaaviot TEM:n työnvälityksen tilastojärjestelmässä – käsitteitä, sovelluksia ja tulkintoja**

Mella Ilkka – Urjankangas Hanna (56/2014); **Maakuntien suhdannekehitys 2012 – 2014**

Alatalo Johanna – Hämäläinen Hanna – Räisänen Heikki (57/2014); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, kevät 2014**

Vuorinen Pentti (58/2014); **Läpidigitalisoitunut maailma – Virtuaalinen tulevaisuus keskuudessamme – TrendWikiä hyödyntävä raportti**

Räisänen Heikki (59/2014); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa 2013**

Alatalo Johanna – Hämäläinen Hanna – Maunu Tallamaria (60/2014); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, Syksy 2014**

Räisänen Heikki – Järvelä Simo (61/2014); **Työtarjousten käytön lisäys – vuoden 2014 politiikka-muutoksen arviointia**

Sihto Matti – Maunu Tallamaria – Sardar Paula (62/2014); **Työvoimapolitiisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2012**

Kangaspunta Seppo (63/2015); **Näkökulmia digitaaliseen maailmaan, Trendwikin vuosiraportti 2015**

Alatalo Johanna – Maunu Tallamaria – Räisänen Heikki – Tuomaala Mika (64/2015); **Uusien työpaikkojen synty toimipaikoissa 2011–2014**

Maunu Tallamaria (65/2015); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa 2014**

Alatalo Johanna – Hämäläinen Hanna – Maunu Tallamaria (66/2015); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, kevät 2015**

Maunu Tallamaria – Sardar Paula (67/2015); **Työvoimapolitiikan palveluilta sijoittuminen vuonna 2013**

Alatalo Johanna – Hämäläinen Hanna – Maunu Tallamaria (68/2015); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, syksy 2015**

Räisänen Heikki – Järvinen Päivi – Hjelt Jan (69/2016); **Paikallisen sopimisen laajuus ja ominaispiirteet eräissä Euroopan maissa**

Räisänen Heikki (70/2016); **Saavutettiin kylläntymispiste? Työtarjousten lisätyn käytön vaikutus avointen työpaikkojen täyttöön ja rekrytoinnin kestoon vuonna 2015**

Alatalo Johanna – Hämäläinen Hanna – Maunu Tallamaria (71/2016); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, kevät 2016**

Maunu Tallamaria – Räisänen Heikki (72/2016); **Minne uudet työpaikat syntyivät vuonna 2015?**

Maunu Tallamaria (73/2016); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa vuonna 2015**

Tuomaala Mika (74/2016); **Palveluista sijoittuminen vuosina 2013 ja 2014**

Alatalo Johanna – Hämäläinen Hanna – Mähönen Erno (75/2016); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, syksy 2016**

Alatalo Johanna – Mähönen Erno – Räisänen Heikki (76/2017); **Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus**

Rikama Samuli (77/2017); **Voimakkaasti kasvuhakuiset pk-yritykset**

Repo Joonas (78/2017); **Maakuntien suhdannekatsaus 2017**

Alatalo Johanna – Mähönen Erno – Hämäläinen Hanna (79/2017); **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, kevät 2017**

Räisänen Heikki (80/2017); **Työvoiman hankinta toimipaikoissa 2016**

Maunu Tallamaria – Räisänen Heikki (81/2017); **Minne uudet työpaikat syntyivät vuonna 2016?**

Rikama Samuli (82/2017); **Pk-yritysten kansainvälistyminen syksy 2017**

Alatalo Johanna – Hämäläinen Hanna – Maunu Tallamaria – Mähönen Erno (83/2017) **Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, syksy 2017**

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet